

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Josefine Wendel

Våld mot de allra minsta

En utredning om domstolarnas straffmätning
vid våldsbrott riktade mot barn

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Per Ole Träskman

Straffrätt

Vårterminen 2007

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	4
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte	7
1.2 Frågeställningar	8
1.3 Avgränsning	8
1.4 Metod och material	9
1.5 Disposition	9
2 VÅLD MOT BARN	11
2.1 Allmänt om barnmisshandel	11
2.1.1 Begreppet barnmisshandel	11
2.1.2 Förekomst	12
2.1.3 Offer och gärningsmän	13
2.1.4 Skador till följd av barnmisshandel	14
2.1.5 Riskfaktorer	15
2.2 Barn som dödas	16
2.2.1 Förekomst	16
2.2.2 Offer och gärningsmän	17
2.2.3 Riskfaktorer	18
2.3 Historisk tillbakablick	19
2.3.1 Ny kunskap och förändrade attityder	19
2.3.2 Rättsliga förändringar	21
3 RÄTTSLIG REGLERING	23
3.1 Straffmätning i allmänhet	23
3.2 Försvårande omständigheter	25
3.2.1 Brb 29:2 andra punkten	26
3.2.2 Brb 29:2 tredje punkten	26
3.2.3 Brb 29:2 fjärde punkten	27
3.2.4 BrB 29:2 åttonde punkten	27
3.3 Gradindelning	28

3.4	Enskilda brottsbeskrivningar	28
3.4.1	Misshandel	29
3.4.2	Grov fridskränkning	31
3.4.3	Dödsvållande	32
3.4.4	Uppsåtligt dödande	33
4	DOMSTOLSPRAXIS	34
4.1	Ringa misshandel	34
4.1.1	NJA 2003 s. 537	34
4.1.2	RH 2000:100	35
4.1.3	Mål B 128-05, Lunds Tingsrätt 2005-10-05	36
4.2	Misshandel av normalgraden	36
4.2.1	RH 1994:118	36
4.2.2	Mål B 187-02, Lunds Tingsrätt 2003-03-10	36
4.2.3	Mål B 521- 05, Lunds Tingsrätt 2005-06-15	37
4.2.4	Mål B 4759-04, Lunds Tingsrätt 2005-08-30	37
4.3	Grov misshandel	38
4.3.1	NJA 2000 s. 612	38
4.3.2	RH 1993:101	39
4.3.3	Mål B 8996-06, Malmö Tingsrätt 2007-02-28	40
4.4	Grov misshandel och vållande till annans död	40
4.4.1	NJA 1992 s. 85	41
4.4.2	NJA 2003 s. 174	42
4.4.3	Mål B 317-04, Svea Hovrätt 2004-12-15	43
4.4.4	Mål B 1402-05, Hovrätten för västra Sverige 2005-11-03	43
4.5	Grov fridskränkning	44
4.5.1	RH 2004:76	44
4.5.2	Mål B 2263-04, Hovrätten för västra Sverige 2006-01-25	45
4.5.3	Mål B 6209-06, Svea Hovrätt 2007-04-02	46
5	ANALYS OCH SLUTSATS	47
5.1	Allmänna reflektioner kring våldet mot barn	47
5.2	Kommentarer angående den rättsliga regleringen	49
5.2.1	Straffvärde	49
5.2.2	Gradindelning	51
5.3	Straffmätning i praktiken – Resultat från rättsfallsstudien	52
5.3.1	Ringa misshandel	53
5.3.2	Misshandel av normalgraden	54
5.3.3	Grov misshandel	55
5.3.4	Grov misshandel och vållande till annans död	57
5.3.5	Grov fridskränkning	59
5.3.6	Slutsats	60
5.4	Avslutande kommentarer	62
BILAGA 1		63

BILAGA 2	65
LITTERATURFÖRTECKNING	66
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	69

Summary

This essay aims to discuss the violence that thousands of children in Sweden are exposed to every year. The main focus is to examine the means by which the courts in Sweden determine the punishment in legal cases concerning violence against children. This includes the question of which circumstances the court take into consideration when classifying crimes. The first question analysed in this paper is how violence against children today appears and furthermore how the attitudes towards it have changed during the last decades. The result shows that child abuse and other child assault crimes have existed for a long time. Not very long ago there were even regulations forcing parents to exercise corporal punishment upon their children. It was not until the middle of the twentieth century when society as a whole acquired enough knowledge about the consequences of child abuse that sufficient attention could be given to the issue. This new knowledge has led to significant changes in both social attitudes and legal regulation. I conclude that society should stress a greater intolerance to any form of child abuse. In turn, general acceptance of this intolerance can lead to a continuous reduction of violence against children and will make people even more inclined to report child related crimes to the police. One way for society to strongly assert this message is to give the court of law the power to hand out relatively harsh sentences in most crimes of violence that have been committed against a child.

The second question focused upon in this paper concerns the legal regulation. The fact that a crime of violence is being committed against a child is nowadays considered an aggravating circumstance that the court can take into consideration both when classifying the crime and when determining the punishment. My conclusion is that several of the aggravating circumstances in BrB 29:2 can be applicable in cases concerning violence against children. I believe that the court in some cases can even combine circumstances and therefore sentence a longer term of punishment. As an example, if the perpetrator has not only exploited a child's defenseless position, but also deprived the child of its safety and trust, I think that the court ought to refer both to the third and the eighth point in BrB 29:2. Consequently it seems like the introduction in year 2003 of the eighth point in BrB 29:2 has given children more juridical protection than in the past. By taking several aggravating circumstances into consideration, the courts will hopefully in the future be able to sentence even more severe sanctions in child abuse cases. In regards to how the crime is classified, my first conclusion is that assault against a child should be classified as aggravating assault, in the same way the preparatory work dictates it to be. I think that child abuse regularly includes *particular ruthlessness or roughness*. Also the crime of causing another's death should in my opinion normally be classified as an aggravating crime when a child dies as a result of violence. The fragileness of the child and its inability to express itself should in most cases include a *serious deliberate taking of*

risk. Furthermore in cases where death was caused intentionally I think that the crime should be classified as murder and not as manslaughter. In these cases the crime was committed both against a person in *a helpless situation* and normally against a *relative*. Also according to the preparatory work these two factors indicate that the crime should be classified as murder.

A third question discussed in this paper concerns how the rules about classification of crime and determination of punishment are being used in practice. A study of 17 legal cases has been made in order to answer this question. The legal cases have been divided into the following categories: Trivial assault, assault, aggravated assault, aggravated assault combined with causing another's death and "grov fridskränkning" (in English about: Invasion of another's peace). The fact that the crime was committed against a child was referred to by the court as an aggravating circumstance in just over three fourths of all cases studied. The court first and foremost paid attention to the aggravating circumstances when classifying the crime. The circumstance that was most referred to was that the perpetrator had shown *particular ruthlessness or roughness*. As far as the circumstances in BrB 29:2 are concerned it was mainly the third point, that the defendant had *exploited another's uncovered position or particular difficulties to defend oneself*, which was mentioned. The defenceless position of the victim was not only referred to when the punishment was determined, but in a few cases also when the crime was classified. In some cases it was difficult to see which circumstances were affecting the crime classification and which were affecting the sentencing within the given range of punishment. My opinion is the courts need to state this more clearly. I also think that the court more often ought to refer to the applicable point when a circumstance in BrB 29:2 has had influence over the sentence. Concerning the length of the sanctions I have no objections in the cases of trivial assault. However in the cases of "ordinary" assault my conclusion is that imprisonment could have been used to a larger extent. Furthermore my opinion is that it was possible in these cases to choose a sanction higher up in the range of punishment. Also in the cases of aggravated assault, and aggravated assault combined with causing another's death, my opinion is that the sentences given were not of a high enough order. One case that outlines this conclusion was the especially mild sentence of one and a half year imprisonment in NJA 1992 s. 85. I find the verdicts where the imprisonment time was five to six years more reasonable considering the existing aggravating circumstances. Also in the cases of "grov fridskränkning" the term of punishment were rather low, however I am foremost critical to the fact that aggravating circumstances were hardly ever referred to.

A general conclusion is that it is important that changes in society continue to influence the practice of determination of punishment in these cases. Therefore it is essential, and fortunately also likely, that the court in the future will pay even more attention to the fact that the victim of a crime of violence is a child. This new practice, where the length of imprisonment sentences in most aggravated child abuse cases appear to be above the

bottom fourth of the range of punishment, is in my opinion more in agreement with the attitudes of the modern society.

Sammanfattning

Detta arbete behandlar det våld som tusentals barn i Sverige årligen blir utsatta för. Det övergripande syftet är att undersöka domstolarnas straffmätning i mål som rör våld mot barn. Här inrymms även frågan om vilka omständigheter som vid gradindelade brott beaktas vid brottsrubriceringen. En första frågeställning avser hur våldet mot barn ser ut samt hur synen på detta har förändrats under de senaste årtiondena. Det har visat sig att barnmisshandel och andra övergrepp mot barn har funnits sedan länge och att sådant våld i äldre tider var både socialt och straffrättsligt accepterat. För inte alltför länge sedan fanns till och med bestämmelser som innebar att föräldrar var skyldiga att aga sina barn. Det var först under mitten av 1900-talet som vi fick kunskap om barnmisshandelns följder och det var först då som våldet mot barn på allvar uppmärksammades. I och med denna nya kunskap har både samhällsattityderna och den rättsliga regleringen förändrats väsentligt. Min slutsats är att det är viktigt att den minskade toleransen mot barnmisshandel framhävs ännu tydligare så att våldet mot barn kan fortsätta att minska i omfattning och att människors benägenhet att polisanmäla sådant våld ökar ytterligare. Ett sätt att för samhället att föra fram ett sådant budskap är att låta domstolarna döma ut förhållandevis stränga straff i de flesta fall där ett barn utsatts för våld.

Den andra frågeställningen rör den rättsliga regleringen på området. Att ett våldsbrott riktats mot ett barn är idag att betrakta som en försvårande omständighet som domstolen kan beakta såväl vid brottsrubricering som vid straffmätning. En slutsats är här att flera av de i BrB 29:2 angivna försvårande omständigheterna kan bli tillämpliga i mål som rör våld mot barn. I vissa fall menar jag att domstolen dessutom bör kunna kombinera flera av punkterna och att straffvärdet genom detta skulle kunna bli ännu högre än annars. Om gärningsmannen exempelvis inte bara utnyttjat ett barns skyddslösa ställning, utan dessutom berövat barnet dess trygghet, bör domstolen enligt min mening hänvisa *både* till den tredje och den åttonde punkten. Den åttonde punkten som infördes år 2003 tycks alltså ha givit barn ett starkare skydd än tidigare. Min förhoppning är att domstolarna i framtiden, genom att ta hänsyn till att flera försvårande omständigheter föreligger, kommer kunna mäta ut högre straff då ett barn utsatts för våld. Vad gäller gradindelningen är min första slutsats att ett misshandelsbrott riktat mot ett barn, på samma sätt som förarbetena anger, normalt bör rubriceras som grovt. Detta eftersom jag anser att sådant våld regelmässigt innefattar *särskild hänsynslöshet eller råhet*. Även brottet vållande till annas död bör enligt min mening vanligen bedömas som grovt i de fall ett barn har avlidit till följd av en vuxen persons våldsutövande. Barnets skörhet och oförmåga att uttrycka sig gör nämligen att sådant våld i regel torde innefatta ett *medvetet risktagande av allvarligt slag*. Vidare anser jag att i de fall den tilltalade ska fällas till ansvar för uppsåtligt dödande av ett barn bör brottet rubriceras som mord och inte som dråp. Detta dels på grund av att gärningen förövats mot en person i ett *hjälplost tillstånd*, dels på grund av att dödandet

i de flesta fall riktats mot *en nära anhörig*. Båda dessa faktorer talar enligt förarbetena för att mordrubriceringen ska väljas.

En tredje frågeställning som uppställts i detta arbete gäller hur reglerna om gradindelning och straffmätning kommer till användning i praktiken. För att besvara denna fråga har en studie av 17 domstolsavgöranden gjorts. Rättsfallen delas in under kategorierna ringa misshandel, misshandel av normalgraden, grov misshandel, grov misshandel i förening med vållande till annans död samt grov fridskränkning. Att våldet utövats just mot ett barn lyftes av domstolen fram som en försvårande omständighet i drygt tre fjärdedelar av fallen. I första hand beaktades dessa vid gradindelningen. Den omständighet som där åberopades i flest fall var att gärningsmannen visat *särskild hänsynslöshet eller råhet*. Vad gäller de försvårande omständigheter som anges i BrB 29:2 var det främst den tredje punkten, det vill säga att den tilltalade *utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig*, som påtalades. Offrets skyddslösa ställning lyftes dock inte alltid fram just i samband med straffmätningen, utan i två fall istället vid gradindelningen. I vissa avgöranden var det något oklart vilka omständigheter som fick betydelse för gradindelningen och vilka som påverkade straffmätningen inom den givna straffskalan. Jag anser att domstolen på ett tydligare sätt bör ange detta. Jag menar också att i de fall då omständigheter som anges i BrB 29:2 påverkat straffvärdet borde domstolen i större utsträckning uttryckligen hänvisa till den punkt som anses tillämplig. Vad gäller strafflängderna har jag inga större invändningar i de ringa misshandelsfallen. I avgörandena avseende misshandel av normalgraden är dock min slutsats att fängelse kunde ha dömts ut i större utsträckning. Dessutom menar jag att det i dessa fall hade funnits utrymme för domstolen att straffmäta en bit upp i straffskalan. Också i de grövre misshandelsfallen, samt fall av grov misshandel i förening med vållande till annans död, anser jag att de utdömda straffen i flera fall låg på en ganska låg nivå. Särskilt lindrigt var det straff på ett år och sex månader som den tilltalade ådömdes i NJA 1992 s. 85. De fängelsestraff på mellan fem och sex år som utdömdes i tre av målen finner jag mer rimliga med tanke på de försvårande omständigheter som förelåg. Även i fridskränkingsfallen menar jag att strafftiderna ligger något i underkant, främst är jag dock kritisk till att försvårande omständigheter där inte påtalades i någon högre utsträckning.

En generell slutsats är att det är viktigt att straffmätningsspraxis även fortsättningsvis följer de förändringar som sker i samhället. Det är därför angeläget, och lyckligtvis dessutom troligt, att domstolarna i framtiden fäster ännu större värde vid att offret för ett våldsbrott är just ett barn. Denna nya straffmätningsspraxis, där fängelsestraffen i de flesta fall då ett barn utsatts för grov misshandel tycks ligga ovanför den nedersta fjärdedelen av straffskalan, ligger enligt min mening mer i linje med det moderna samhällets värderingar.

Förkortningar

BrB
BRÅ
FB
HD
NJA
Prop.
RH
SOU
SvJT

Brottsbalken (1962:700)
Brottsförebyggande Rådet
Föräldrabalken (1995:974)
Högsta Domstolen
Nytt Juridiskt Arkiv
Regeringens proposition
Rättsfall från hovrätterna
Statens Offentliga Utredningar
Svensk Juristtidning

1 Inledning

Varje år misshandlas ett stort antal barn i vårt land och i första hand är det en till barnet närstående person som är förövare.¹ Förutom fysiska skador erhåller många av de misshandlade barnen bestående psykiska men, men som hindrar deras utveckling och riskerar att fördunkla deras framtid.² Ett inte obetydligt antal barn blir dessutom misshandlade så svårt att de avlider.³ I massmedia har flera fall av dödlig barnmisshandel uppmärksamrats under senare tid. Det är nu två och ett halvt år sedan vi för första gången kunde läsa om Nadine som skakades ihjäl av sin egen pappa när hon bara var sex veckor gammal.⁴ Hennes pappa dömdes i hovrätten till fem års fängelse för grov misshandel och grovt vållande till annans död.⁵ Nadines öde kan i stora delar jämföras med Sofies, en liten flicka som också hon skakades av sin pappa så kraftigt att hon avled av sina hjärnskador. En skillnad är att rättegången mot Sofies pappa ägde rum 14 år tidigare än vad som var fallet med Nadines. En annan skillnad är att det straff som utdömdes för pappan till Nadine var tre och ett halvt år längre än för Sofies pappa. HD, som år 1992 dömde den sistnämnde gärningsmannen för grovt vållande till annans död och även grov misshandel avseende hans treårige styvson, bestämde nämligen straffet till fängelse i ett år och sex månader.⁶ Frågan är då hur det kommer sig att dessa straff i så hög utsträckning skiljer sig åt och vilket av dem som är mest lämpligt. Detta spørsmål är nära sammankopplat med frågan om vad domstolen egentligen tar hänsyn till när den bestämmer straffets längd i ett fall där offret för ett våldsbrott är ett barn.

1.1 Syfte

Det övergripande syftet med denna uppsats är att undersöka domstolarnas straffmätning i mål som rör våld mot barn. På barnmisshandelns område har stora förändringar skett i Sverige under det gångna seklet, förändringar som är av såväl ideologisk som rättslig art. Samhällets syn på våldet mot barn har blivit strängare och både lagstiftning och rättstillämpning har förändrats. Våld mot barn i form av aga har tidigare varit både socialt och straffrättsligt accepterat, i vissa fall till och med påbjudet. I dag utgör istället det faktum att en våldshandling har riktats just mot ett barn en försvårande omständighet såväl vid gradindelning som vid bestämmandet av brottets konkreta straffvärde. Det ska därför undersökas hur domstolen idag bestämmer, och bör bestämma, straffets längd då ett barn har utsatts för våld. Här inrymms även frågan om vilka omständigheter som beaktas vid en

¹ BRÅ 2004:3 s. 69-70.

² SOU 1990:92 s. 179, Hindberg s. 43-50.

³ Prop 2006/07:108 s. 19.

⁴ <http://www.expressen.se/1.271026>, <http://www.gt.se/nyheter/1.165723/skakad-till-dods>,

⁵ Mål B 1402-05, Hovrätten för västra Sverige 2005-11-03.

⁶ NJA 1992 s. 85.

eventuell gradindelning. Det är också intressant att utreda hur våldet mot barn tar sig uttryck och hur de förändrade attityderna till barnmisshandel förhåller sig till lagstiftning och praxis på området.

1.2 Frågeställningar

De frågeställningar som har formulerats och som jag i uppsatsen avser att besvara lyder som följer:

- Hur ser våldet mot barn ut? Denna problemformulering inrymmer för det första frågan om hur våldet mot barn idag gestaltat sig. Med detta avses frågor om hur vanlig barnmisshandel är, vad som karaktäriserar offer och förövare, vilka skador som vanligen följer av sådant våld samt vad som kan utgöra orsaker till våldet. En annan fråga som faller under denna punkt är hur våldet mot barn har sett ut i ett historiskt perspektiv samt hur samhällssynen i detta avseende har förändrats.
- Hur ser den rättsliga regleringen på området ut? Här avses frågor om brottsbalkens bestämmelser om gradindelning och straffmätning. Hur påverkar de försvårande omständigheterna straffmätningen? I vilka fall ska ett brott rubriceras som grovt? När ska straffskärpning dessutom ske inom ramen för den tillämpliga straffskalan?
- Hur kommer brottsbalkens regler om gradindelning och straffmätning till användning i praktiken? Inom ramen för denna frågeställning ska utredas hur stor vikt domstolen lägger vid det faktum att offret för en våldshandling är ett barn. Hur stränga blir de straff som döms ut? Beaktas det förhållande att brottet begåtts mot ett barn främst vid brottsrubriceringen eller som en försvårande omständighet vid straffmätningen? Behandlas de försvårande omständigheterna uttryckligen i domskälen? En annan fråga är om rättstillämpningen och utvecklingen av denna är tillfredställande.

1.3 Avgränsning

När jag i detta arbete skriver om ”barn” avser jag personer som ännu inte har fyllt 15 år. I kriminalstatistiken skiljer man mellan yngre barn (0-6 år) och äldre barn (7-14 år). Även om uppsatsen inte är helt begränsad till en särskild ålderskategori kommer den främst att inriktas på de yngre barnen. Små barn är inte bara mer fysiskt sköra än de äldre, de är även i högre grad beroende av och utlämnade till sina föräldrar. Jag bedömer alltså deras skyddslöshet vara allra mest påtaglig. Majoriteten av de rättsfall som i arbetet studeras rör därför barn som ännu inte har fyllt sju år. Emellertid redogörs även för vissa fall där något äldre barn har utsatts för våld eftersom det är intressant att undersöka om och på vilket sätt domstolens bedömning skiftar beroende på barnets ålder. Då övervägande del av våldet mot barn

utövas av en till barnet närstående person är det främst det våld som en vuxen person utövar mot ett barn i hemmet som behandlas inom ramen för detta arbete.

När det gäller misshandel av barn talar man ofta om både fysisk och psykisk misshandel. Utredningen är avgränsad till det fysiska våldet eftersom det endast är denna typ av barnmisshandel som är straffrättsligt sanktionerad. När ett barn har blivit utsatt för våld kan många olika brottsrubriceringar bli aktuella. I detta arbete ligger misshandelsbrottet i fokus, där allt från ringa misshandelsbrott till grova sådana behandlas. Vidare undersöks brottet vållande till annans död samt i viss mån den relativt nya brottskonstruktionen grov fridskränkning. Även uppsåtligt dödande i form av mord, dråp och barnadrap behandlas. Detta sker dock i begränsad utsträckning då tycks vara tämligen ovanligt att gärningar som orsakat ett barns död bedöms som uppsåtliga. Andra brottsrubriceringar som kan bli aktuella när barn far illa, som exempelvis vållande till kroppsskada eller sjukdom, ofredande eller olaga hot, behandlas alltså inte.

1.4 Metod och material

I arbetet med denna uppsats har jag använt mig av traditionell rättsdogmatisk metod. För att finna information om våldet mot barn som sådant har jag ägnat mig åt artikel- och litteraturstudier. Statistikuppgifter och annan kriminologisk information har främst hämtats från BRÅ. Vad gäller den rättsliga regleringen har jag i första hand utgått från lagtext, där brottsbalkens bestämmelser om gradindelning och straffskärpning har legat i fokus. Dessutom har förarbeten till flera av de bestämmelser som är av betydelse för domstolens straffmätning studerats. Tillgången till relevant juridisk doktrin har varit något begränsad, varför litteratur och artiklar på det rättsliga området endast har använts i begränsad omfattning.

För att få en uppfattning om hur gällande rätt tillämpas i praktiken har domstolspraxis undersökts. Förutom HD:s avgöranden gällande våld mot barn har tingsrätts- och hovrättsdomar granskats. Tingsrättsavgöranden har hämtats från tingsrätterna i Lund och Malmö där jag genom sökningar i respektive domstols datasystem har kunnat finna domar där målsäganden varit underårig. Hovrättsdomar som inte är införda i RH har hittats genom sökningar i den juridiska informationstjänsten PointLex. Rättsfallsstudien utgör en central del i uppsatsen. Tonvikten i analysen ligger på domstolarnas bedömningar och arbetet utgår från ett domstolsperspektiv.

1.5 Disposition

Arbetet inleds med ett kapitel där bakgrundsinformation lämnas för att ge läsaren en inblick i den problematik uppsatsen behandlar. Här beskrivs vad barnmisshandel innebär, hur våldet mot barn ser ut idag samt hur det har sett ut historiskt sett. I nästföljande kapitel utreds den rättsliga regleringen på

området. Här beskrivs för det första brottsbalkens bestämmelser om straffmätning. För det andra undersöks de regler som har att göra med gradindelningen för var och en av de brottstyper som uppsatsen behandlar. Därefter behandlas domstolspraxis så att läsaren ges information om hur de bestämmelser som tidigare har diskuterats kan komma till användning i praktiken. Slutligen följer en analys och slutsats. Jag återknyter där till de ovan uppställda frågeställningarna och avrundar med några avslutande kommentarer.

2 Våld mot barn

Varje år blir tusentals barn i Sverige misshandlade och antalet anmälningar om barnmisshandel har under de senaste decennierna ökat kontinuerligt. År 2006 anmäldes exempelvis 1350 misshandelsbrott bara mot barn i åldern 0-6 år. Vad gäller barn i åldern 7-14 år anmäldes samma år 7450 sådana brott.⁷ Vidare avlider varje år i genomsnitt cirka sju barn i vårt land till följd av brottsliga gärningar. Förövarna är i allmänhet barnens föräldrar och offren är ofta små barn. Det rör sig främst om allvarliga våldsbrott men det finns även fall där barnets död har vållats genom vanvård.⁸ Under åren 2000-2004 avled totalt 44 barn till följd av våld.⁹

I detta kapitel utreds barnmisshandeln som fenomen. Först ges en allmän beskrivning av barnmisshandel, följt av ett avsnitt angående barn som dödas till följd av sådan misshandel. Slutligen ges en historisk tillbakablick. Sistnämnda avsnitt syftar till att ge läsaren en inblick i hur människors inställning till barnmisshandel har förändrats, men även i hur den rättsliga regleringen har reformerats i takt med attitydförändringarna.

2.1 Allmänt om barnmisshandel

I förevarande avsnitt beskrivs innebörden i begreppet barnmisshandel, förekomsten av sådan misshandel samt vad som statistiskt sett karaktäriserar offer respektive gärningsman vid denna typ av våld. Vidare ges en kortfattad förklaring av de skador som våldet mot barn vanligen orsakar samt de faktorer som kan antas utgöra skäl till att barn utsätts för våld.

2.1.1 Begreppet barnmisshandel

I begreppet barnmisshandel kan såväl fysiskt som psykiskt våld samt bristande omsorg ingå. Även sexuella övergrepp kan innefattas i begreppet. I denna uppsats är det, enligt ovan angivna avgränsningar, endast den fysiska barnmisshandeln som behandlas. Detta fysiska våld kan delas in i aktiv och passiv misshandel. Med aktiv fysisk barnmisshandel avses att ett barn avsiktligt tillfogas skada. Den passiva formen, vilken även kan benämnas vanvård eller försummelse, är istället ett resultat av underlåtenhet. Det kan till exempel handla om att barnet lämnas utan tillsyn så att det riskerar att skadas, att det inte får tillräckligt med mat och dryck eller att det inte får den vård det behöver för en viss sjukdom eller skada. Den passiva misshandeln kan alltså resultera i fysiska skador och det kan i praktiken vara svårt att skilja den aktiva barnmisshandeln från den passiva.⁹

⁷ BRÅ, Anmälda brott, Slutlig statistik för 2006 s. 4.

⁸ Prop 2006/07:108 s. 19.

⁹ Hindberg s. 22-23.

Det bör även påpekas att barn många gånger utsätts för flera former av barnmisshandel samtidigt.¹⁰

Aga är en form av misshandel som i allmänhet avser lättare former av våld som föräldrar använder i uppfostrande eller bestraffande syfte. Gränsen mellan aga och grövre våld är dock för det mesta flytande. Våld i form av aga kan normalt betecknas som kontrollerat och sker i regel upprepat. Det okontrollerade våldet däremot kan vara en engångsföreteelse, även om det finns viss tendens till upprepning och till att sådant våld trappas upp.¹¹

2.1.2 Förekomst

Som nämnts ovan anmäldes år 2006 så mycket som 1350 misshandelsbrott mot barn i åldern 0-6 år. Det är en ökning med 23 procent jämfört med 2005. Även vad gäller barn i åldern 7-14 år skedde en ökning av antalet misshandelsbrott under 2006. Totalt anmäldes då 7450 sådana brott mot barn i denna åldersgrupp, vilket är en ökning med fyra procent jämfört med 2005. Om man ser till de senaste tio åren har misshandeln mot barn i åldern 0-6 år ökat med 63 procent. I ålderskategorin 7-14 är motsvarande ökning 77 procent.¹²

År 2000 gjorde BRÅ en undersökning med syfte att beskriva och kartlägga den polisanmälda misshandeln av barn i åldern 0-6 år som sker inom familjen. Bakgrunden till undersökningen var bland annat att anmälningar av sådan misshandel hade ökat kraftigt under 1990-talet. Exempelvis hade antalet anmälda brott där gärningsmannen är bekant med barnet mer än fördubblats mellan åren 1990 och 1998, från 330 till 709 brott. Mycket talar dock enligt BRÅ för att ökningen av den polisanmälda misshandeln av små barn kan förklaras med ökad anmälningsbenägenhet och att det faktiska antalet fall av barnmisshandel varit oförändrat eller har minskat. En faktor som pekar i den riktningen är att det enbart är anmälningar rörande mindre grov misshandel som ökat under 1990-talet, medan anmälningar om grova brott tvärtom minskat. Om den faktiska förekomsten av barnmisshandel hade ökat borde detta ha medfört att även anmälningar avseende grövre misshandel hade ökat. Ett annat tecken på ökad anmälningsbenägenhet är att personer med bättre socioekonomiska förhållanden anmäls i allt högre utsträckning. Det är nämligen enligt BRÅ osannolikt att en faktisk ökning av barnmisshandel skulle vara som mest påtaglig bland socialt mer väletablerade grupper.¹³

¹⁰ Rädde Barnen s. 5.

¹¹ BRÅ 2000:15 s. 18-19.

¹² BRÅ, Anmälda brott, Slutlig statistik för 2006 s. 4.

¹³ BRÅ 2000:15 s. 6, 10.

2.1.3 Offer och gärningsmän

Av de 1196 misshandelsbrott som år 2003 anmäldes mot barn i åldern 0-6 år hade hela 88 procent begåtts av en till barnet bekant person. Totalt sett uppskattar BRÅ att våld inom familjen utgör omkring 70 procent av den polisanmälda misshandeln mot barn i denna ålderskategori. Vad gäller barn i åldern 7-14 år anmäldes år 2003 6428 sådana brott och här var drygt 70 procent av gärningsmännen bekant med barnet.¹⁴

BRÅ:s ovan nämnda undersökning från år 2000, gällande misshandel av barn i åldern 0-6 år, är fokuserad på misshandel som sker inom familjen. Denna undersökning visar att det är något vanligare att pojkar utsätts för misshandel inom familjen än att flickor gör det. Antalet barn som utsätts för misshandel ökar dessutom ju äldre barnen blir. Undersökningen visar vidare att drygt två tredjedelar av gärningsmännen är män. Knappt en tredjedel är alltså kvinnor, vilket är en ovanligt hög andel i jämförelse med andra brottstyper. 15 procent av alla gärningsmän utgörs av styvföräldrar och cirka två tredjedelar av offren har skilda föräldrar.¹⁵

BRÅ:s kartläggning visar att andelen högutbildade och höginkomststagare har ökat markant bland de misstänkta gärningsmännen. Exempelvis har andelen högskoleutbildade ökat från fyra procent år 1990 till 18 procent år 1997. Om man ser till hela befolkningen har andelen personer med högskoleutbildning endast ökat från 23 procent till 28 procent. Trots den kraftiga ökningen av gärningsmän som är högutbildade och höginkomststagare kvarstår dock en överrepresentation av personer från sämre socioekonomiska förhållanden. Detta tyder enligt BRÅ på att det finns ett negativt samband mellan socioekonomisk status och barnmisshandel. Det anses även indikera att mörkertalet för barnmisshandel har minskat genom att nya grupper blir anmälda för sådana brott. Av BRÅ:s undersökning framgår dessutom att nära hälften av de lagförda för barnmisshandel tidigare var lagförda för något slags brott och att det ofta handlade om omfattande registrerad brottslighet. Bland gärningsmännen finns alltså ett stort antal tungt kriminellt belastade personer. Att en tredjedel av de lagförda tidigare hade lagförts för misshandel visar dessutom att dessa personer har en hög benägenhet att ta till våld.¹⁶

Utrikesfödda är enligt BRÅ:s undersökning överrepresenterade bland gärningsmännen i mål som rör misshandel av barn i åldern 0-6 år. De utrikesfödda utgjorde exempelvis år 1997 39 procent av gärningsmännen men endast elva procent av den totala befolkningen. Svenskar med invandrarbakgrund, det vill säga personer med minst en utrikesfödd förälder, är däremot enligt undersökningen inte överrepresenterade i förhållande till sin befolkningsandel. En av orsakerna till de utrikesföddas överrepresentation antas av BRÅ vara en tillåtande attityd till aga i

¹⁴ BRÅ 2004: 3 s. 69-70.

¹⁵ BRÅ 2000:15 s. 7.

¹⁶ BRÅ 2000:15 s. 9.

uppfostringssyfte. Det är bara i ett fåtal länder som det är förbjudet för föräldrar att aga sina barn. Sveriges förbud mot aga har, enligt BRÅ, troligen haft en avgörande betydelse för attityderna till och användandet av aga. I fallen med utrikesfödda gärningsmän är det betydligt mer sällan som barnet fått allvarligare skador av misshandeln än i fall med svenska gärningsmän. Detta tyder enligt BRÅ på att det i fall med utrikesfödda föräldrar handlar om just aga.¹⁷

Slutsatsen av BRÅ:s undersökning är att det är viktigt att även i fortsättningen se till att barnmisshandel får hög uppmärksamhet och att uppmärksamheten helst ökar. Detta skulle innebära att fler påminns om att det är brottsligt, och dessutom ett allvarligt brott, att slå sina barn. Hög uppmärksamhet skulle enligt BRÅ bland annat kunna få effekter bland dem som invandrat till Sverige. Hög uppmärksamhet kan även medföra att den upplevda upptäcktsrisken ökar, vilket särskilt kan få effekt bland socialt mer väletablerade grupper. Vissa grupper som exempelvis psykiskt sjuka, gravt kriminellt belastade och tunga missbrukare kommer dock knappast att påverkas av information eller ökad upptäcktsrisk. Detta är ett problem eftersom undersökningen visar att en relativt stor grupp av gärningsmännen vid barnmisshandel utgörs av tungt kriminellt belastade personer.¹⁸

2.1.4 Skador till följd av barnmisshandel

Under sin uppväxt är ett barn såväl fysiskt som känslomässigt och socialt beroende av sina föräldrar och andra vuxna som står barnet nära. De vuxna som omger barnet har därför en viss makt över det som är grundad på barnets förtroende och tillit. Om föräldrarna eller någon annan närstående vuxen utnyttjar detta övertag och förgriper sig på barnet kan det få oöverskådliga konsekvenser för barnets utveckling.¹⁹ Det bör här framhållas att det är svårt att urskilja vilka följder barnmisshandel kan få. Detta gäller särskilt de mer långsiktiga psykiska konsekvenserna, men även beträffande fysiska skador kan det vara svårt att fastställa hur de har uppkommit.²⁰

Vad gäller fysiska skador som orsakats barn genom våld är blodutgjutningar vanligast.²¹ Andra typiska skador är skelettskador. Till dessa räknas frakturer, leder som gått ur led, blödningar under benhinnan samt skallskador. Exempelvis är revbensbrott till följd av misshandel vanliga hos barn under två år. Dessa uppkommer främst till följd av att barnet hålls i ett hårt grepp och skakas eller genom slag mot barnets bröstorg. Bukskador hos misshandlade barn är relativt ovanliga men mycket allvarliga. Nästan hälften av barnen med sådana skador avlider, vilket främst beror på svårigheten att ställa diagnos då inre skador inte syns utanpå barnet. Inre organ ligger dessutom mycket ytligt hos barn och risken att ett barn skadas

¹⁷ BRÅ 2000:15 s. 9-10.

¹⁸ BRÅ 2000:15 s. 49-50.

¹⁹ SOU 1990:92 s. 179.

²⁰ Hindberg s. 45.

²¹ BRÅ 2000:15 s. 18.

allvarligt vid våld mot buken är därför större än hos vuxna.²² Den allvarligaste konsekvensen av fysisk barnmisshandel är att barnet avlider. Om man graderar de fysiska skadorna kommer skador som orsakar kroniska handikapp härefter. Dessa skador är ofta av neurologisk art och har orsakats av våld mot huvudet. Eftersom sådana skador inte syns utanpå är de ofta svåra att upptäcka. Forskning har visat att många misshandlade barn lider av permanenta hjärnskador, vilka kan orsaka bland annat utvecklingsförseningar, intellektuella handikapp och dålig koordinationsförmåga. En vanlig form av barnmisshandel med hög dödlighet och svåra skador som följd är så kallat "Shaken Baby Syndrom". Sådan misshandel består i att ett spädbarn skakas mycket kraftigt så att dess huvud åker fram och tillbaka. Denna typ av våld kan ge upphov till livshotande blödningar i barnets hjärna. Det kan även ge ögonbottenblödningar vilka riskerar att orsaka blindhet.²³

Många gånger kan de allvarligaste skadorna hos ett misshandlat barn vara av psykisk art.²⁴ En stor andel av de misshandlade barnen är psykiskt utvecklingsförsenade eller har intellektuella störningar. Detta kan bero på såväl hjärnskador till följd av våld mot huvudet, som på att barnet är understimulerat och otryggt i sin hemmiljö.²⁵ Förutom att barnet erhåller fysiska skador riskerar det alltså att försenas i sin fysiska, psykiska och emotionella utveckling. Det kan handla om förseningar avseende tal och språk men också beträffande barnets motorik. Vidare är ängslan och stark rädsla ett vanligt drag hos ett barn som far illa. Barnet kan vara passivt, överdrivet anpassningsbart, vaksamt eller distanslöst. Å andra sidan kan det även bli aggressivt, hyperaktivt och destruktivt.²⁶ Ett misshandlat barn kan också få psykosomatiska symptom som magont, huvudvärk, sömnlöshet och aptitlöshet.²⁷

2.1.5 Riskfaktorer

Det finns mycket sällan bara en orsak till att barn misshandlas, ofta handlar det om ett mycket stort antal faktorer som samverkar med varandra. Faktorerna kan röra individen, familjen, samhället eller kulturella värderingar. Ett antal riskfaktorer brukar lyftas fram som ofta förekommande vid barnmisshandel. Riskfaktorerna kan för det första ha att göra med egenskaper hos barnet. Även om ett barn aldrig kan anses ha någon del i ansvaret för den misshandel det utsätts för finns det vissa faktorer som är förknippade med barnet och som kan medföra en förhöjd risk för att det ska utsättas för våld. Det kan handla om att graviditeten har varit svår eller oönskad och att anknytningen mellan barn och föräldrar därför hindras. Detsamma kan inträffa om barnet är för tidigt fött, sjukt eller

²² Hindberg s. 48.

²³ Hindberg s. 46-47.

²⁴ BRÅ 2000:15 s. 19.

²⁵ Hindberg s. 50.

²⁶ SOU 1990:92 s. 180.

²⁷ BRÅ 2000:15 s. 19.

handikappat vid födseln. Om det är oklart huruvida barnet kommer att klara sig finns nämligen en risk att föräldrarna inte vågar engagera sig känslomässigt i barnet och detta kan få allvarliga konsekvenser.²⁸

Det finns även ett stort antal riskfaktorer som är att hänföra till egenskaper hos de misshandlande föräldrarna. Dessa kan exempelvis själva ha upplevt våld under uppväxten. Även om sådana upplevelser inte på något sätt predestinerar föräldrarna till att bruka våld mot sina egna barn skulle de kunna medföra en förhöjd risk. En annan riskfaktor utgörs av ekonomiska och sociala påfrestningar. En förälder som normalt inte skulle slå sina barn kan göra det när den hamnar i kris eller lever under svåra yttre omständigheter som exempelvis arbetslöshet, dålig ekonomi och påfrestande arbete. Vidare kan det finnas ett samband mellan vissa typer av barnmisshandel och föräldrars missbruksproblematik. En ännu vanligare orsak till barnmisshandel tycks dock vara att den misshandlande föräldern har psykiska problem. Det tycks exempelvis finnas ett samband mellan barnmisshandel och föräldrar med personlighetsfaktorer som låg självkänsla, aggressivitet och impulsivitet.²⁹ Troligen kan äga mer ses som en attitydfråga medan allvarligare våld ofta bottnar i psykiska och/eller sociala problem hos den som misshandlar.³⁰

2.2 Barn som dödas

I äldre tider var det vanligt att sjuka eller missbildade spädbarn eller barn som var födda utom äktenskapet dödadades av sina föräldrar. Denna typ av barnamord är dock sedan mitten av 1900-talet mycket ovanliga. Numera dödas spädbarn främst i samband med en utvidgad familjetragedi eller på grund av att en förälder är psykiskt sjuk.³¹ I detta avsnitt beskrivs det dödliga våldet mot barn. Inledningsvis behandlas förekomsten av sådant våld, därefter utreds vilka offren respektive gärningsmännens vanligen är. Slutligen beskrivs de faktorer som kan antas utgöra orsaker till att barn utsätts för dödligt våld.

2.2.1 Förekomst

Som nämnts ovan avled totalt 44 barn till följd av våld under åren 2000-2004.³² Under de senaste 30 åren har det årligen inträffat cirka 100 fall av dödligt våld i form av fullbordade mord, dråp och misshandel med dödlig utgång. Medan det dödliga våldet i Sverige totalt sett har ökat sedan 1950-talet har fall där barn mellan 0-14 år varit offer för sådant våld tvärtom minskat. Särskilt markant är minskningen beträffande spädbarn. Dödligt våld mot barn under ett år utgjorde under 1950-talet nio procent av alla fall

²⁸ Hindberg s. 31, 33.

²⁹ Hindberg s. 39.

³⁰ BRÅ 2000:15 s. 19.

³¹ SOU 2001:18 s. 29.

³² Prop 2006/07:108 s. 19.

av dödligt våld. Andelen sjönk sedan till i genomsnitt sex procent under 1960-talet för att sedan ligga på omkring en procent sedan 1970-talet. Man kan dock anta att det här finns ett mörkertal då det är svårt att avgöra huruvida ett barn avlidit till följd av så kallad plötslig spädbarnsdöd eller på grund av brott. Samtidigt har spädbarnsdödligheten totalt sett minskat under hela 1900-talet. Enligt Mikael Rying, kriminolog vid länskriminalpolisen i Stockholm, kan minskningen av dödligt våld mot barn ha många förklaringar. En viktig sådan antas vara den minskade toleransen av våld mot barn, något som också uttrycks genom förändringar i lagstiftningen. En annan förklaring kan vara den starka kontroll som samhället byggt upp i form av barnavårdscentraler och andra institutioner. Dessutom kan den förbättrade kontrollen av psykiskt sjuka föräldrar ha påverkat utvecklingen. Att det dödliga våldet mot spädbarn har minskat kan även bero på en mer positiv syn på ensamstående mödrar samt förbättrade möjligheter till födelsekontroll och möjlighet till legal abort.³³

Rying har undersökt det dödliga våldet i Sverige under perioden 1990-2002. Vad gäller barn i åldern 0-14 år blev enligt Rying i genomsnitt sju barn per år offer för dödligt våld under den period undersökningen avsåg. Det innebär att cirka sju procent av samtliga offer för det dödliga våldet är barn.³⁴ På etologiska avdelningen vid Stockholms universitet har man undersökt de fall i Sverige där föräldrar dödat sina barn i åldern 0-15 år under åren 1965-1999. Kartläggningen visar att i genomsnitt drygt sju barn per år dödades av sina föräldrar under denna tidsperiod. Det fanns ingen tendens till vare sig ökning eller minskning av antalet offer.³⁵ Dessa siffror liknar dem som Rying presenterar, dock med den skillnaden att universitetets undersökning endast avser barn som dödas *av sina föräldrar*. Det kan även påpekas att en av Socialstyrelsen utförd undersökning visar att i genomsnitt cirka nio barn per år avled till följd av övergrepp av annan person under tidsperioden 1987-2001.³⁶

2.2.2 Offer och gärningsmän

Vad gäller offer för dödligt våld delade man i den undersökning som genomfördes på Stockholms universitet in barnen i de tre åldersklasserna 0-4 år, 5-9 år samt 10-15 år. De flesta offer hamnade i kategorin 0-4 år.³⁷ Ryings undersökning visar att den enskilt största ålderskategorin av barn som dödas är barn under ett år. Flera av barnen är enligt Rying nyfödda och dödas i samband med eller strax efter förlossningen.³⁸ Det kan här påpekas att Hindeberg framhåller att barn under ett år löper störst risk att bli dödade, bland annat på grund av att det är extremt skyddslösa och sköra.³⁹

³³ Rying s. 18.

³⁴ Rying s. 18-19.

³⁵ Temrin och Nordlund.

³⁶ Socialstyrelsen s. 15.

³⁷ Temrin och Nordlund.

³⁸ Rying s. 19.

³⁹ Hindberg s. 57.

I 75 procent av de fall som undersöktes på etologiska avdelningen vid Stockholms universitet kunde en förälder fastställas som gärningsman. Könsfördelningen hos förövarna var mycket jämn, 48 procent av gärningsmännen utgjordes av kvinnor.⁴⁰ I de fall som Rying undersökt var det i 70 procent av fallen barnets förälder, eller i något fall båda föräldrar, som var förövare. Gärningsmannen var i 40 procent av fallen en kvinna, vilket kan jämföras med tio procent när det gäller dödligt våld generellt. Kvinnorna dödade enligt Rying oftast sina barn i samband med eller strax efter förlossningen. Ryings undersökning visar vidare att ju yngre barnet är, desto vanligare är det att mamman är gärningsman. När offren var yngre än sju år var gärningsmannen en kvinna i knappt hälften av de fall som undersöktes. När barnet var mellan 7 och 14 år var det endast i 15 procent av fallen som förövaren var en kvinna.⁴¹

2.2.3 Riskfaktorer

Vad gäller föräldrar som misshandlar sina barn så svårt att de avlider är riskfaktorerna i stort sett desamma som vid annan barnmisshandel. Emellertid är det ännu vanligare med psykisk sjukdom och personlighetsstörningar hos de föräldrar som dödar sina barn.⁴² Ovan nämnda undersökning som utförts vid Stockholms universitet visar att orsakerna till dödligt våld inom familjen grovt kan delas in i tre grupper. I den första gruppen dödas nyfödda barn. Gärningsmännen är här främst mödrar som förnekat graviditeten för sig själva. Det handlar ofta om unga ensamma kvinnor som många gånger har psykiska problem och som egentligen inte vill ha barn men som av olika skäl inte använt sig av möjligheten till att göra abort. Barnen föds ofta i hemmet och kvävs eller stryps i samband med förlossningen. I den andra gruppen orsakas barnets död av annan typ av barnmisshandel. Gärningsmännen har här ofta olika typer av missbruksproblem och är inte sällan kriminellt belastade. I den tredje, och klart största, gruppen dödas barnen på grund av att gärningsmännen inte orkar med sin livssituation och barnen dödas i samband med att förövarna begår självmord. Det finns här ofta inget agg mot barnen, utan det handlar om andra orsaker. En mycket stor del av de personer som begår utvidgade självmord är psykiskt sjuka och/eller lider av en depression. Det är även vanligt att det förekommer problem i förhållandet med den andra föräldern. Undersökningen visar att i alla tre grupper är det vanligt att gärningsmännen har psykiska problem, ofta problem som krävt behandling tidigare i livet.⁴³

Även Ryings undersökning visar att självmord eller självmordsförsök är mycket vanligt i samband med dödligt våld mot barn. I nästan hälften av de fall han undersökt hade gärningsmannen försökt ta sitt eget liv. Det handlar

⁴⁰ Temrin och Nordlund.

⁴¹ Rying s. 19.

⁴² Hindberg s. 58.

⁴³ Temrin och Nordlund.

då främst om två olika scenarier. I det ena är det en far som bestämt sig för att ta sitt liv och att ta barnet, och ibland även hustrun, med sig i döden. I det andra scenariot är det en psykiskt sjuk kvinna som först dödar barnet och sedan tar sitt eget liv. Hennes skäl till att döda barnet tycks ofta vara att skydda det mot en ond värld. Den vanligaste orsaken till att ett barn dödas är enligt Rying att gärningsmannen lider av en psykisk sjukdom. Detta följs av, och kombineras ofta med, svartsjuka och separationsproblematik. Till skillnad från dödligt våld generellt ligger alltså motiven ofta utanför barnets relation till gärningsmannen. Det finns dock enligt Rying fall då barnet, främst mycket små barn, misshandlas till döds för att föräldern inte orkar med barnets behov. Gärningsmannen är i sådana fall vanligen en man.⁴⁴

2.3 Historisk tillbakablick

Våld och övergrepp mot barn är något som antagligen har förekommit i alla tider och i de flesta kulturer. Denna typ av våld sågs dock länge som en högst privat angelägenhet.⁴⁵ Historiskt sett har inte samhället bekymrat sig om den hemska behandling som barn utsattes för. Där barn var oönskade var barnadödligheten hög och i många kulturer var det allmänt accepterat att kontrollera befolkningens storlek genom att göra sig av med barn som fötts med defekter. Barnmisshandel ansågs vara ”normalt” långt in på 1900-talet. Ruth Kempe och Henry Kempe menar att detta hade sin grund i två starka föreställningar. För det första betraktades barn som sina föräldrars egendom och man tog för givet att föräldrarna hade rätt att behandla dem efter eget godtycke. För det andra ansåg man att ansvaret för barnen var föräldrarnas. Under många sekler rättfärdigades därför grym behandling av uppfattningen att hård fysisk bestraffning var nödvändig för att upprätthålla disciplin, förmedla undervisning och jaga ut onda andar.⁴⁶ I generation efter generation pinades och plågades barn i kärlekens och barmhärtighetens namn för att de skulle bli lika duktiga och kärleksfulla som sina egna föräldrar.⁴⁷ Under det gångna seklet har dock synen på barnmisshandel förändrats dramatiskt och ett stort antal lagstiftningsreformer har genomförts. Dessa förändringar beskrivs nedan.

2.3.1 Ny kunskap och förändrade attityder

1868 presenterades för första gången en vetenskaplig beskrivning av vad som kännetecknar ett misshandlat barn. Detta gjordes av den franske rättsmedicinaren Ambrosie Tardieu som undersökt 32 barn som slagits eller bränts ihjäl.⁴⁸ Det var dock först under mitten av 1900-talet som barnmisshandel uppmärksammades som ett problem och detta skedde i USA. Under 1940-talet började många forskare att intressera sig för barn

⁴⁴ Rying s. 19.

⁴⁵ SOU 2001:72 s. 107.

⁴⁶ Kempe s. 11-12.

⁴⁷ Seidel s. 11.

⁴⁸ Seidel s. 11.

och barns utveckling och den barnpsykologiska forskningen fick stort genomslag.⁴⁹ 1946 rapporterade den amerikanske röntgenläkaren John Caffey om sina första iakttagelser av det dittills oförklarliga sambandet mellan blödningar i hjärnan och onormala förändringar i skelettet.⁵⁰ Under åren därefter blev allt fler forskare intresserade av Caffeys resultat och tecknen på att skadorna orsakats av yttre våld blev allt tydligare.⁵¹

I början av 1960-talet myntade den amerikanske läkaren Henry Kempe uttrycket ”the battered child syndrome”, med vilket han avsåg vissa skador och symtom som är vanliga hos barn som blivit misshandlade.⁵² De tidigare framlagda hypoteserna om mystiska infektionssjukdomar som vissa barn drabbades av kunde då avskrivas och ses som typiska skademönster för misshandlade barn. Först då lyftes barnmisshandeln fram som ett stort och verkligt problem. Reaktionerna från allmänheten blev omfattande och debatten om barnmisshandel tog fart på allvar. Vidare fördjupades kunskapen om barns utveckling. Forskare kunde tydligare påvisa hur viktiga de första åren av ett barns liv är samt vilka svåra konsekvenser våld under uppväxten kan få. Medvetenheten om barnmisshandel förändrades alltså och barnmisshandeln gick från att vara ett oidentifierat problem som tillhörde sjukvården till att bli ett konkret samhällsproblem.⁵³

Utvecklingen i Sverige var jämförbar med den i USA, även om den låg något senare i tiden.⁵⁴ Debatten kom här igång på allvar efter en artikel där läkaren Anders Frisk diskuterade den senaste tidens ökning av antalet registrerade fall av barnmisshandel. Han förklarade denna ökning med att läkare hade börjat inse att de skador som tidigare rubricerats som oklara egentligen hade orsakats av yttre våld, vilket ofta utövats av föräldrarna. Artikelns ledde bland annat till att riksdagen beslutade att förekomsten av barnmisshandel och möjligheterna till förebyggande åtgärder skulle utredas. Den första svenska undersökningen gjordes av Socialstyrelsen och publicerades 1969.⁵⁵ Att det går att förändra attityder i positiv riktning kan enligt BRÅ illustreras av hur inställningen till aga successivt förändrats i det svenska samhället.⁵⁶ Ända in på 1960-talet hade majoriteten av den svenska befolkningen en positiv inställning till aga. År 1965 ansåg 53 procent av de i en opinionsundersökning tillfrågade att det är ”nödvändigt att tillgripa aga ibland”. Andelen personer med denna inställning sjönk sedan till 42 procent 1968, 35 procent 1971 och 26 procent 1979.⁵⁷ 1994 var siffran nere på elva procent.⁵⁸

⁴⁹ SOU 2001:72 s. 107.

⁵⁰ Kempe s. 13-14.

⁵¹ Seidel s. 11.

⁵² Hindberg s. 12-13.

⁵³ SOU 2001:72 s. 108.

⁵⁴ Lagerberg s. 26.

⁵⁵ Hindberg s. 13.

⁵⁶ BRÅ 2000:15 s. 49.

⁵⁷ Lagerberg s. 26.

⁵⁸ BRÅ 2000:15 s. 50.

2.3.2 Rättsliga förändringar

I äldre tider var föräldrars rätt att ta till åga en självklarhet, det fanns till och med bestämmelser som innebar att föräldrar var skyldiga att åga sina barn. I 1864 års strafflag stadgades till exempel i 5:1 att "barnet af föräldrar, eller annan, under hwars vård och lydriad det står, med åga hemma i huset rättas skall". Åganderätten ledde ofta till allvarlig misshandel men straffen blev ändå mycket lindriga. Verkställighet av dom ansågs endast lämplig då barnet misshandlats till döds. Bestämmelserna om rätten att bestraffa barn fysiskt levde kvar långt in på 1900-talet.⁵⁹ Synen på åga vid denna tidpunkt kan illustreras med ett rättsfall från 1918 där en man hade misshandlat sina tre söner, åtta, nio respektive elva år gamla. Mannen hade försökt få barnen att erkänna att de stulit pengar bland annat genom att slå dem med rotting och tilldela dem örfilar. Misshandeln hade pågått i drygt tre timmar och pojkarna hade tvingats stå upp hela tiden. Under viss del av misshandeln hade dessutom deras händer varit bundna på ryggen. Åtalet för misshandel ogillades emellertid med hänvisning till att gärningarna utförts till hävdande av pappans lagligen till kommande tuktorätt i uppfostringssyfte, samt att någon skada inte uppkommit till följd härav.⁶⁰

Sedan 1920-talet har den svenska lagstiftningen successivt förändrats. 1926 trädde den första barnavårdslagen i kraft, en lag som för första gången gav samhället möjlighet att omhänderta vissa barn som utsattes för misshandel eller annan vanvård i hemmet. Våld mot barn var dock fortfarande accepterat i uppfostringssyfte. 1926 års barnavårdslag kom sedan att omarbetas och ersättas av 1960 års barnavårdslag. Sistnämnda lag ersattes sedan i sin tur av socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.⁶¹

Under 1960-talets mitt inträffade ett antal allvarliga misshandelsfall i Sverige vilka fick stor uppmärksamhet i pressen. Röster började då höjas för ett förbud mot barnåga. 1966 togs åganderätten bort i och med att föräldrabalkens bestämmelse om föräldrars rätt att använda de uppfostringsmedel de finner lämpliga togs bort. Därefter angavs enbart att föräldrar ska ha uppsikt över barnet.⁶² 1979 gick den svenska lagstiftaren ett steg längre och införde, som första land i världen, ett förbud mot barnåga. Bestämmelsen finns i nuvarande FB 6:1 och innebär ett uttryckligt förbud mot kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling av barn. Med kroppslig bestraffning menas främst handlingar som medför att barnet tillfogas kroppsskada eller smärta, också om skadan eller smärtan är helt lindrig eller hastigt övergående. Att en förälder i vissa fall måste ha rätt att övervinna fysiskt motstånd från barnets sida anses dock oundvikligt om föräldern ska kunna fullgöra sin skyldighet att ha uppsikt över barnet. Att till exempel lyfta eller rycka undan ett barn för att hindra det från att skadas

⁵⁹ SOU 2001:72 s. 107.

⁶⁰ NJA 1918 s. 159.

⁶¹ SOU 2001:72 s. 108.

⁶² Lagerberg s. 26.

eller skada andra faller alltså inte in under förbudet.⁶³ I förarbetena till denna bestämmelse påpekas att stödet för en rätt att aga barn visserligen togs bort 1966 men att det vid detta tillfälle inte infördes något förbud i FB mot kroppsliga straff eller handgripliga tillrättavisningar av barn. Ett sådant uttryckligt förbud ansågs enligt förarbetena kunna stärka den allmänna opinionen mot handgripliga tillrättavisningar och på så sätt minska antalet fall av barnmisshandel. Föredragande departementschef uttalade att barnmisshandel är ett allvarligt ont som samhället med all kraft måste bekämpa. Han nämnde även att det hade skapats en allt mer utbredd uppfattning hos allmänheten att det är olämpligt att straffa barn kroppsligt. Departementschefen menade att man med det uttryckliga förbudet mot aga skulle nå slutpunkten i en rättsutveckling som inneburit att samhället ställt sig avvisande till agan som uppfostringsmedel. Med den nya bestämmelsen skulle det inte råda någon tvekan om att en bestraffningsåtgärd mot barn är brottslig, om motsvarande handling mot en annan person är straffbar som misshandel enligt BrB.⁶⁴ Lagändringen gick dessutom ännu längre än misshandelsbestämmelsen eftersom det nya förbudet även gällde i fall då den kroppsliga störningen varit helt lindrig eller hastigt övergående.⁶⁵ Våldskommissionen angav i sitt betänkande att förbudet i FB 6:1 troligen har haft en kraftigt attitydpåverkande effekt och att de flesta svenskar idag torde anse att aga är en förkastlig uppfostringsmetod. Man påpekade dock att det är svårt att uttala sig om i vad mån förbudet har reducerat antalet fall av barnmisshandel.⁶⁶

⁶³ Homlqvist mfl. 3:31.

⁶⁴ Prop 1978/79:67 s. 4-6.

⁶⁵ Holmqvist mfl. s. 3:32.

⁶⁶ SOU 1990:92 s. 186.

3 Rättslig reglering

Det dröjde länge innan *allmänna* bestämmelser om vad som ska anses som försvårande respektive förmildrande omständigheter vid bedömning av ett brotts svårhet infördes i Sverige. I 1734 års lag fanns inget behov av sådana regler eftersom det för varje brott normalt fanns utsatt ett absolut bestämt straff. Under mitten av 1800-talet och början av 1900-talet framlades förslag på system där domstolen bestämmer straffet utifrån försvårande och förmildrande omständigheter. Dessa ledde dock inte till någon lagstiftning. Det var först 1989 som allmänna bestämmelser om bedömning av brottets svårhet infördes. Vid sidan av dessa regler finns det i brottsbeskrivningarna ofta *särskilda* bestämmelser om vad som ska beaktas vid bedömningen av det ifrågavarande brottets svårhet.⁶⁷

När ett våldsbrott har begåtts mot ett barn kan det såväl vid brottsrubricering som vid straffmätning betraktas som en försvårande omständighet att våldet utövats just mot ett barn. I detta avsnitt undersöks de bestämmelser i brottsbalken rörande gradindelning och straffskärpning som kan ha betydelse i sådana fall. För det första beskrivs straffmätningen i allmänhet. Därefter behandlas de omständigheter som, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, ska beaktas såsom försvårande vid bedömningen av straffvärdet. I avsnittet därpå följer en redogörelse för vad som i allmänhet gäller för gradindelningen. Slutligen beskrivs ett antal enskilda brottsbeskrivningar och de omständigheter som enligt dessa stadganden särskilt ska beaktas vid gradindelningen.

3.1 Straffmätning i allmänhet

Den grundläggande bestämmelsen om straffvärdet som utgångspunkt för straffmätningen finns i BrB 29:1. Här anges också vilka faktorer som särskilt ska beaktas vid bedömningen av ett brotts straffvärde. I BrB 29:2 följer sedan en exemplifierande uppräkningslista av omständigheter som ökar straffvärdet, så kallade försvårande omständigheter.⁶⁸ En motsvarande uppräkningslista av förmildrande omständigheter finns i BrB 29:3, dessa omständigheter behandlas dock inte närmare inom ramen för denna uppsats.

Enligt BrB 29:1 första stycket ska straffet, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Föreskriften att straffvärdet ska vara avgörande för straffmätningen är ett uttryck för den vikt som bör läggas vid principerna om ekvivalens och proportionalitet, det vill säga att lika svåra brott ska ge lika stränga straff och att svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare sådana. Avsikten

⁶⁷ Wennberg s. 798-800.

⁶⁸ Prop 1987/88:120 s. 77.

är att enskilda domares värderingar inte ska vara avgörande för straffmätningen. Straffnivån för olika brott ska alltså i princip inte påverkas av vilken domare som dömer i det enskilda målet. Detta har i lagtexten markerats dels genom att intresset av en enhetlig rättstillämpning ska beaktas, dels genom att straff ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan. Vilken straffskala som i ett enskilt fall är tillämplig framgår normalt av den aktuella brottsbeskrivningen. Vid gradindelade brott är den tillämpliga straffskalan beroende av vilken grad brottet bedöms höra till. Frågan om brottets svårhetsgrad måste alltså avgöras innan straffmätning sker.⁶⁹ Denna fråga behandlas under avsnitt 3.3. När gärningsmannen har begått flera brott uppkommer frågan hur den samlade brottslighetens straffvärde ska beräknas. I domstolarna tillämpas i sådana fall ofta en schematisk regel. Den går ut på att man först bestämmer straffvärdet för vart och ett av de begångna brotten. Därefter utgår man från det brott som har högst straffvärde och till detta lägger man sedan en kvotdel av de övriga brotten straffvärde. Vilken kvotdel som används är något varierande. Ofta lägger man till 50 procent av straffvärdet för de övriga brotten. Om det är fråga om höga straffvärden eller om en större mängd brott lägger man dock till mindre än så. När den tilltalade ska dömas för många brott ges de tre till fyra allvarligaste brotten störst genomslag, medan övriga brott efterhand får allt mindre betydelse för slutresultatet.⁷⁰

Enligt BrB 29:1 andra stycket ska domstolen vid bedömningen av straffvärdet särskilt beakta den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft. Detta är enligt förarbetena inte någon uttömmande definition av vad som avses med straffvärde, utan bestämmelsen anger endast de viktigaste inslagen vid straffvärdebedömningen. Av förarbetena framgår vidare att de *objektiva* omständigheterna vid brottet utgör en utgångspunkt för bedömningen av straffvärdet, vilket har markerats genom att lagtexten särskilt nämner den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Även om objektiva omständigheter bildar en *utgångspunkt* för straffvärdebedömningen är dock enligt förarbetena de *subjektiva* omständigheterna ofta av större betydelse i detta sammanhang. Detta framgår av att det enligt bestämmelsen särskilt ska beaktas vad den tilltalade insett eller borde ha insett samt de avsikter eller motiv som han haft. Om gärningsmannens uppsåt har sträckt sig längre än handlandets faktiska verkningar kan alltså detta beaktas som en försvårande omständighet. Dessutom har bakgrunden till gärningsmannens handlande stor betydelse, exempelvis har en impulshandling normalt inte lika högt straffvärde som ett övervägt handlande.⁷¹

Enligt den straffmättingspraxis som tillämpades före påföljdsbestämningsreformen 1989 låg de flesta straff som utmättes relativt nära straffminimum. Den övre delen av straffskalan utnyttjades alltså mer

⁶⁹ Prop 1987/88:120 s. 77-79.

⁷⁰ Sterzel och Borgeke s. 23.

⁷¹ Prop 1987/88:120 s. 80-81.

sällan. De nya bestämmelser som infördes var enligt förarbetena inte avsedda att medföra någon påtaglig förändring av tidigare praxis. Den övre delen av straffskalan är således normalt inte avsedd för mer ordinär brottslighet utan för exceptionella fall som i praktiken sällan inträffar. I propositionen påpekades dock att de nya reglerna kan ge utrymme för en mer differentierad straffmätning. I detta sammanhang angavs att det är viktigt att försvårande och förmildrande omständigheter faktiskt återspeglas i straffmätningen.⁷² I maj 2007 lämnade Åklagarmyndigheten rapporten ”Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott” till regeringen. I denna rapport kartlades fällande domar från åren 2000 och 2005, bland annat avseende brotten misshandel, grov misshandel och grov fridskränkning. Av rapporten framgår att straffen för samtliga våldsbrott som studerats ligger i den nedersta fjärdedelen av straffskalan. Vidare visar kartläggningen att angivna försvårande omständigheter normalt ger utslag i strafftidens längd. I de domar där försvårande omständigheter enligt BrB 29:2 uttryckligen anges är fängelsestraffen alltså generellt sett längre.⁷³

3.2 Försvårande omständigheter

I BrB 29:2 räknas de omständigheter upp som, vid sidan av vad som gäller för varje enskild brottstyp, särskilt ska beaktas såsom försvårande vid bedömningen av straffvärdet. Följande omständigheter anges:

1. om den tilltalade avsett att brottet skulle få betydligt allvarigare följder än det faktiskt fått,
2. om den tilltalade visat särskild hänsynslöshet,
3. om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig,
4. om den tilltalade grovt utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende,
5. om den tilltalade förmått någon annan att medverka till brottet genom allvarligt tvång, svek eller missbruk av dennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning,
6. om brottet utgjort ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll,
7. om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet, eller
8. om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

Denna uppräkningslista är enligt förarbetena endast exemplifierande och andra försvårande omständigheter än de uppräknade kan förekomma. Avsikten är

⁷² Prop 1987/88:120 s. 78-79.

⁷³ Åklagarmyndigheten s. 370-372.

dock att den ska inrymma de vanligaste och mest betydelsefulla omständigheterna. Vid bedömningen av straffvärdet ska enligt förarbetena övervägas om den aktuella gärningen är svårare eller lindrigare än andra gärningar i samma brottstyp. Det kan förekomma att samma omständigheter anges i de enskilda straffbestämmelserna som i BrB 29:2. Har en sådan omständighet redan beaktats vid bedömningen att ett brott ska bedömas som grovt, saknas enligt förarbetena ofta skäl att ytterligare beakta denna omständighet vid straffmätningen inom den för graden föreskrivna straffskalan. Någon ”dubbelräkning” ska alltså inte äga rum. I förarbetena betonas vidare att uppräkningsen i 29:2 bör tillämpas med försiktighet.⁷⁴

Samtliga punkter i BrB 29:2 kan visserligen bli aktuella när det gäller brott mot barn. De försvårande omständigheter som torde få särskilt stor betydelse i dessa fall återfinns i den andra, tredje, fjärde och åttonde punkten.⁷⁵ De tre förstnämnda av dessa punkter har funnits sedan 1989 då de uttryckliga reglerna om straffmätning och påföljdsval infördes, medan den åttonde punkten lades till först år 2003. Dessa punkter ska i det följande beskrivas närmare.

3.2.1 Brb 29:2 andra punkten

Den andra punkten används om den tilltalade har visat särskild hänsynslöshet. För att den ska bli tillämplig krävs dock att det tillkommer något extra utöver den hänsynslöshet som normalt ingår i att begå ett brott och som har beaktats i rekvisiten för brottet. I förarbetena nämns exempelvis att ett rån under pistolhot normalt är att bedöma som grovt rån. Om rånaren dessutom skjuter skarpa varningsskott tillkommer ett extra mått av hänsynslöshet.⁷⁶

3.2.2 Brb 29:2 tredje punkten

Den tredje punkten i uppräkningsen gäller för det fall att den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig. Punkten tar bland annat sikte på brott som förövats mot barn, handikappade eller äldre. Att någon uppsåtligen utnyttjat någon annans skyddslösa ställning är en faktor som enligt förarbetena normalt bör tillmätas betydande vikt. Detta gäller i synnerhet övergrepp mot barn där riskerna att övergreppen medför svåra och långvariga skadeverkningar för barnet är särskilt stora.⁷⁷

⁷⁴ Prop 1987/88:120 s. 81-84.

⁷⁵ Prop 2002/03:53 s. 70.

⁷⁶ Prop 1987/88:120 s. 82.

⁷⁷ Prop 1987/88:120 s. 83.

3.2.3 Brb 29:2 fjärde punkten

Om den tilltalade grovt utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende används den fjärde punkten. I förarbetena nämns att det ofta finns anledning att se allvarigare på till exempel en anställd som stjälar något från sin arbetsplats än om motsvarande stöld begås av en utomstående. Samma sak gäller om en vårdare på en kriminalvårdsanstalt för in narkotika till de intagna.⁷⁸

3.2.4 BrB 29:2 åttonde punkten

År 2003 lades, som ovan nämnts, den åttonde punkten till uppräkningslistan i BrB 29:2. Denna punkt tillämpas om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. Med barn avses här alla personer under 18 år men enligt förarbetena bör bestämmelsen få störst betydelse vad gäller mindre barn. Skyddet enligt denna straffskärpningsgrund är inte begränsat till fall där brottet riktas direkt mot barnet utan omfattar även fall där barn bevittnar till exempel att en förälder blir slagen av annan närstående till barnet. Med närstående avses här, förutom barnets föräldrar samt mor- och farföräldrar, även exempelvis mostrar och fastrar som barnet har en nära och förtroendefull relation till. Uttrycket *ägnat att* innebär att det för straffskärpning är tillräckligt att brottet typiskt sett är sådant att barnets trygghet och tillit skadas. Någon skada behöver alltså inte styrkas i det enskilda fallet. I subjektivt hänseende krävs enligt propositionen inte heller att gärningsmannen haft något uppsåt att skada barnets trygghet och tillit, det räcker att han eller hon haft uppsåt till de faktiska omständigheter som är ägnade att skada denna trygghet och tillit.⁷⁹

Genom den nya bestämmelsen ville man enligt propositionen ytterligare lyfta fram, och tydligare än i den tidigare lagtexten markera, ett barns särskilda utsatthet då förövaren är närstående till barnet. Genom att den åttonde punkten kompletterar de övriga punkterna i BrB 29:2 skulle ett mer heltäckande straffrättsligt skydd för barn i utsatta situationer skapas.⁸⁰ I förarbetena betonades att det redan tidigare skulle beaktas som försvårande att ett brott riktats mot ett barn, men att omständigheterna bör bedömas som dubbelt försvårande i de fall barnet är närstående till den tilltalade. Omständigheterna är i ett sådant fall försvårande inte bara på grund av att brottet förövats mot ett barn i skyddslös ställning, utan dessutom på grund av att barnet berövas sin trygghet. Vidare menade man i förarbetena att det pedagogisk sett var en brist att ordet ”barn” inte förekom i uppräkningslistan i BrB 29:2. Den som inte är särskilt insatt i bestämmelserna kunde nämligen inte läsa sig till att det är särskilt allvarligt att exempelvis misshandla ett

⁷⁸ Prop 1987/88:120 s. 83.

⁷⁹ Prop 2002/03:53 s. 111.

⁸⁰ Prop 2002/03:53 s. 71.

barn.⁸¹ Syftet med införandet av den åttonde punkten tycks alltså ha varit att denna punkt ska kunna komplettera och tillämpas tillsammans med övriga straffskärpningsgrunder i BrB 29:2. Träskman menar dock att den tredje punkten numera närmast tar sikte på brott som riktar sig mot handikappade eller äldre men att den tidigare, innan åttonde punkten infogades, hade betydelse också för brott som riktade sig mot barn.⁸²

3.3 Gradindelning

När det gäller gradindelade brott måste domstolen, innan den kan avgöra vilken straffskala som är tillämplig, bestämma vilken svårhetsgrad brottet hör till. Frågan om vilken grad ett brott i ett enskilt fall tillhör ska dock enligt förarbetena inte helt avgöras enligt samma kriterier som straffmätningen. Vid gradindelningen är det främst objektiva omständigheter som är av betydelse. Däremot är, vilket nämnts ovan, subjektiva omständigheter ofta av avgörande vikt vid straffmätningen inom en given straffskala. Om en gärningsman exempelvis tillfogat en annan person tillräckligt svåra kroppsskador torde brottet vara att bedöma som grovt, även om effekten i viss mån framstår som tillfällig eller om förmildrande omständigheter föreligger. Är skadorna å andra sidan lindriga är det fullbordade brottet normalt inte att bedöma som grovt även om gärningsmannens avsikt varit att skadorna skulle bli betydligt allvarigare.⁸³

Vid gradindelade brott överlappar straffskalorna varandra på så sätt att maximistraffet för den lägre graden av brottet är högre, ibland avsevärt högre, än minimistraffet för den högre graden. Generellt kan man säga att den överlappande delen av straffskalorna inte används, även om undantag kan göras exempelvis då straffet enligt BrB 29:4 skärps på grund av den tilltalades tidigare brottslighet.⁸⁴

3.4 Enskilda brottsbeskrivningar

I detta avsnitt behandlas de brottskategorier som i första hand torde bli aktuella då ett barn har utsatts för våld. Fokus ligger på vad som enligt varje enskild brottsbeskrivning särskilt ska beaktas vid bedömandet av brottets grovhet. De brott som undersöks är, enligt de avgränsningar som angivits i det inledande kapitlet, misshandel, grov fridskränkning, vållande till annans död, samt uppsåtligt dödande i form av mord, dråp och barnadrap.

⁸¹ SOU 2001:72 s. 37.

⁸² Träskman, 2006 s. 599.

⁸³ Prop 1987/88:120 s. 79.

⁸⁴ Sterzel och Borgeke s. 22.

3.4.1 Misshandel

Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, ska enligt BrB 3:5 dömas för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Fängelse i straffskalan för ringa misshandel infördes år 1993. I förarbetena uttalades att även om ringa misshandel omfattar de lindrigaste fallen av misshandel, där det i stort sett uteslutande är tillräckligt med böter, kan det finnas situationer där en annan påföljd framstår som påkallad. Man syftade här på upprepade brott som gränsar mot normalgraden av misshandel eller massiva återfall i ringa brott. Departementschefen påpekade dock att fängelse för ringa brott är avsett att tillämpas endast undantagsvis.⁸⁵ Sterzel och Borgeke menar att fängelse som påföljd för ringa misshandel torde vara mycket ovanligt i praxis och att de i propositionen angivna exemplen knappast ter sig praktiska. Vidare skriver Sterzel och Borgeke att HD:s domskäl, i fall där misshandel legat klart under normalgraden, antyder en viss förståelse för händelser som inträffar i samband med tillrättaförandet av barn.⁸⁶

Är misshandelsbrottet att anse som grovt ska gärningsmannen enligt BrB 3:6 första stycket dömas för grov misshandel till fängelse, lägst ett och högst tio år. Vid prövning av om ett misshandelsbrott är grovt ska enligt paragrafens andra stycke särskilt beaktas om gärningen varit livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet. I förarbetena till denna bestämmelse nämns angrepp på fysiskt väsentligt svagare, såsom barn, äldre eller kvinnor, som en typsituation där brottet bör rubriceras som grov misshandel. Man angav att det inte råder någon tvekan om att sådana våldshandlingar ofta framstår som verkligt kvalificerad misshandel, även om våldet inte kan betecknas som grovt i och för sig eller skadorna som svåra.⁸⁷ Att misshandel förövats mot en nära anhörig är ytterligare något som i regel måste anses som försvårande. Vid upprepad eller brutal misshandel av ett barn finns dessutom ofta skäl att anse att gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller råhet.⁸⁸ Kommittén mot barnmisshandel övervägde att föreslå en bestämmelse som innebar att misshandel av barn alltid ska bedömas som grov misshandel. En sådan uttrycklig bestämmelse skulle tydligt visa att lagstiftaren ser allvarligt på sådan brottslighet. Den skulle även bidra till att göra misshandeln av barn till ett mer synligt problem och skulle kunna föra med sig en ökad kunskap om barns utsatthet. Utredningen kom dock fram till att en sådan särreglering skulle vara olämplig eftersom den endast skulle gälla misshandelsbrottet och inte andra brott som riktas mot barn. En reglering av sådant slag skulle enligt kommittén medföra en principiellt felaktig fokusering på brottet misshandel. Däremot menade kommittén att det generellt sett måste anses försvårande

⁸⁵ Prop 1992/93:141 s. 29.

⁸⁶ Sterzel och Borgeke s. 160.

⁸⁷ Prop. 1987/88:14 s. 32.

⁸⁸ Holmqvist mfl. s. 3:40.

att brott riktar sig mot barn och att denna uppfattning bör komma till uttryck i BrB 29 kap (se avsnitt 3.2.4).⁸⁹

Ett barns kroppsliga försvarslöshet gör att det kan ligga nära till hands att anse att allt våld som riktas mot barn täcks av rekvisiten för grov misshandel. En gärning, som om den vidtagits mot en vuxen inte skulle ha bedömts som grov, blir alltså normalt strängare bedömd på grund av barnets försvarslöshet. Danowski och Gerdin diskuterar å andra sidan om det vid barnmisshandel kan finnas faktorer som i och för sig borde föranleda en mildare påföljd än annars. De hänvisar till barnadråpsbestämmelsen (se avsnitt 3.4.4.) genom att anföra att om en mamma dödar sitt barn skulle hon kunna dömas till en lindrigare påföljd än vad som annars vore fallet. Danowski och Gerdin menar att motsvarande privilegiation bör övervägas vid barnmisshandel.⁹⁰

För ett antal år sedan låg de straff som dömdes ut för grov misshandel i regel ganska nära straffminimum. Enligt Sterzel och Borgeke finns det dock numera en tendens att man straffmäter även en bit upp i skalan, såvida det föreligger omständigheter som motiverar ett högre straff än minimistraffet på ett års fängelse. De framhåller emellertid att de försvårande omständigheterna i första hand utgör grund för att brottet ska rubriceras som grovt och att dessa omständigheter då inte dessutom kan användas som argument för skärpning av straffet. Sterzel och Borgeke konstaterar vidare, med hänvisning till praxis, att fängelsestraff på över tre eller fyra år för grov misshandel torde förutsätta gärningar av extrem svårhet som får bedömas inträffa mycket sällan.⁹¹

Av åklagarmyndighetens ovan nämnda rapport framgår att det i fällande domar avseende grov misshandel är relativt ovanligt att omständigheter hänförliga till straffvärdet enligt BrB 29:1 uttryckligen åberopas. I de fall där så sker är det främst den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit som lyfts fram. Undersökningen visar att fängelsestraffen är betydligt längre i de fall då försvårande omständigheter enligt BrB 29:2 uttryckligen angivits i domen. Enligt rapporten är det dock ovanligt att sådana omständigheter lyfts fram. Den omständighet som oftast angavs var BrB 29:2 andra punkten, det vill säga att gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet. Denna punkt åberopades i 29 av de 462 fall rörande grov misshandel som undersöktes. Därefter anfördes punkt sju i 13 fall. Punkterna tre och åtta angavs i två fall vardera. De försvårande omständigheterna åberopades enligt rapporten, på samma sätt som Sterzel och Borgeke förordar, nästan uteslutande vid brottsrubriceringen där de medförde att misshandeln betraktades som grov.⁹²

⁸⁹ SOU 2001:72 s. 337-338.

⁹⁰ Danowski och Gerdin s. 394-395.

⁹¹ Sterzel och Borgeke s. 174.

⁹² Åklagarmyndigheten s.19, 160-161.

3.4.2 Grov fridskränkning

I BrB 4:4 a regleras brottet grov fridskränkning. Denna bestämmelse infördes år 1998 och tillämpas beträffande den som begår brottsliga gärningar enligt BrB tredje, fjärde eller sjätte kapitlet mot en närstående eller tidigare närstående person. Gärningsmannen döms då, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, i lägst sex månader och högst sex år. Om rekvisiten i BrB 4:4 a är uppfyllda ska domstolen alltså, istället för att döma för de brott som de enskilda gärningarna i sig innebär, döma för grov fridskränkning. För brott som har en strängare straffskala, till exempel grov misshandel, ska domstolen däremot döma särskilt.⁹³ Det bör påpekas att någon gradindelning inte sker vad gäller fridskränkingsbrottet. Den enda rubricering som kan bli aktuell är just grov fridskränkning, någon normalgrad eller ringa form av fridskränkning existerar alltså inte. Bakgrunden till denna brottskonstruktion är att det kan vara svårt för domstolen att tillräckligt beakta det straffvärda i ett upprepat, systematiskt kränkande handlande som i och för sig utgörs av ganska lindriga gärningar.⁹⁴ För att brottet grov fridskränkning ska bli aktuellt krävs därför att flera brottsliga handlingar samtidigt är föremål för domstolens bedömning, att det mellan gärningarna finns ett visst samband samt att dessa har riktats mot samma offer. Offret kan exempelvis vara gärningsmannens förälder, syskon, barn eller styvbarn.⁹⁵ För att offret ska betraktas som en närstående eller tidigare närstående person krävs dock normalt att gärningsmannen och den kränkta bor eller har bott tillsammans. För bestämmelsens tillämplighet krävs vidare att det är fråga om en upprepad kränkning. Här avses enligt förarbetena sådana gärningar som tar sikte på den personliga integriteten och som sker vid upprepade tillfällen. Syftet är här att man ska kunna ta hänsyn till den utsatta personens hela situation.⁹⁶

I åklagarmyndighetens kartläggning undersöktes totalt 104 fällande domar avseende grov fridskränkning. I fem av dessa hade försvårande omständigheter som hänför sig till straffvärdet enligt BrB 29:1 åberopats. Omständigheter i BrB 29:2 hade åberopats i totalt 18 domar, vanligast var den åttonde punkten vilken uttryckligen nämndes i tolv av domarna. Vidare visade kartläggningen att fängelsestraffen var signifikant längre i de domar där minst en försvårande omständighet enligt BrB 29:2 hade åberopats, särskilt gällde detta den åttonde punkten. Det förekom dock att det faktum att våld riktats mot ett barn beaktades särskilt vid straffvärdebedömningen, även om den åttonde punkten inte kom till uttrycklig tillämpning.⁹⁷

⁹³ Prop 1997/98:55 s. 79, 134.

⁹⁴ Prop 1997/98:55 s. 77.

⁹⁵ Holmqvist mfl. s. 4:17-18.

⁹⁶ Prop 1997/98:55 s. 132-133.

⁹⁷ Åklagarmyndigheten s. 212-215.

3.4.3 Dödsvållande

Den som av oaktsamhet orsakar annans död döms, enligt BrB 3:7, för vållande till annans död till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter. Är brottet grovt döms, enligt andra stycket, till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. I andra stycket anges även att vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till försummelse av allvarligt slag. Dessa två situationer som särskilt nämns i lagtexten är dock bara exempel på omständigheter som kan göra att brottet bör betraktas som grovt. Det finns alltså även andra situationer där en sträng bedömning är befogad. Generellt sett bör man vid bedömningen av vållandebrottets grovhet beakta risken för att synnerligen allvarlig skada uppkommer.⁹⁸ Ett exempel på ”medvetet risktagande” kan, enligt förarbetena, vara att någon utövat dödligt våld mot någon, men utan att ha haft uppsåt till den dödliga effekten. I de flesta fall finns det anledning att bedöma ett sådant handlande som ett ”medvetet risktagande av allvarligt slag”, vilket innebär att inte bara misshandelsbrottet utan också vållandebrottet ska bedömas vara grovt.⁹⁹ Om en misshandel har fått dödlig utgång, men gärningsmannen inte har haft uppsåt att döda den misshandlade, kan bestämmelserna i BrB 3:5 och 3:6 tillämpas. Dessutom kan oaktsamhet i förhållande till den dödliga effekten i ett sådant fall föranleda att straff för misshandel utdöms *i förening* med straff för vållande till annans död, detta enligt regler om sammanträffande av brott.¹⁰⁰

Bestämmelsen i BrB 3:7 är tillämplig inte bara när en annan persons död orsakats genom handling utan också när döden orsakats genom underlåtenhet. Emellertid krävs i det senare fallet att det finns en skyldighet för den underlåtande att ingripa som är så stark att hans underlåtenhet är att bedöma som lika straffvärd som en handling. En sådan skyldighet finns bland annat i bestämmelsen som föräldrars vårdnadsplikt i FB 6:2.¹⁰¹ Jareborg uttrycker detta genom att den som har vårdnaden om ett barn befinner sig i en garantställning i förhållande till barnet.¹⁰² Det bör i sammanhanget observeras att även uppsåtlig misshandel enligt BrB 3:5 och 3:6 kan anses föreligga när en förälder uppsåtligen åsidosatt sin

⁹⁸ Prop 2000/01:85 s. 47.

⁹⁹ Prop 2000/01:85 s 46, Prop 1993/94:44 s 45.

¹⁰⁰ Holmqvist mlf. s. 3:27.

¹⁰¹ Holmqvist mlf. s 3:46a-3:47. I mål B 8996-06 från Malmö Tingsrätt prövades frågan huruvida ett misshandlat barns mamma gjort sig skyldig till medhjälp till grov misshandel genom att underlåta att ingripa för att skydda barnet från det av pappan utövade våldet. (Se avsnitt 4.3.3.)

¹⁰² Jareborg s. 202.

vårdnadsplikt, detta exempelvis genom att underlåta att skaffa barnet läkarvård.¹⁰³

3.4.4 Uppsåtligt dödande

Vid våld som orsakat ett barns död kan man i vissa fall diskutera om det handlat om uppsåtligt dödande i form av mord eller dråp. Även i en sådan situation kan det faktum att offret är ett barn ha betydelse för brottsrubriceringen. Den som berövar annan livet döms enligt BrB 3:1 för mord till fängelse i tio år eller på livstid. I BrB 3:2 anges att om brottet med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest är att anse som mindre grov, dömes för dråp till fängelse, lägst sex och högst tio år. Mord och dråp är alltså olika grader av samma brott och avgörande för gränsdragningen är huruvida brottet med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som mindre grovt.¹⁰⁴ I förarbetena till BrB anges att gärningen bör rubriceras som mord då dådet skett under grym misshandel eller förövats mot någon som befann sig i ett hjälplöst tillstånd. Vidare framgår av förarbetena att ett dödande som riktar sig mot en nära anhörig normalt inte bör anses vara mindre grovt. Straffrättskommittén uttalade nämligen att det faktum att dråp förövats mot en nära anhörig uppenbarligen ofta är att anse som synnerligen försvårande.¹⁰⁵ Vid bedömning av om ett uppsåtligt dödande ska rubriceras som mord eller dråp ligger det även enligt Träskman nära till hands att välja mordrubriceringen då den som dödat varit en helt försvarslös person eller ett barn.¹⁰⁶

De flesta kvinnor som dödar sina barn gör detta, vilket beskrivits i avsnitt 2.2.2, i samband med eller strax efter förlossningen. I dessa fall kan bestämmelsen om barnadråp användas. I BrB 3:3 anges att då en kvinna dödar sitt barn vid födseln eller eljest å tid då hon på grund av nedkomsten befinner sig i upprivet sinnestillstånd eller i svårt trångmål, dömes för barnadråp till fängelse i högst sex år. Stadgandet möjliggör alltså en lindrigare bestraffning av vissa fall som annars skulle vara att bedöma som dråp. Bakgrunden till detta privilegierade brott är att det ibland kan finnas i viss mån normala fysiska och psykiska orsaker till att nyblivna mödrar förgriper sig på sina barn. Privilegiationen gäller därför endast för mamman. Om en pappa dödar sitt barn blir istället bestämmelserna i BrB 3:1 eller 3:2 tillämpliga.¹⁰⁷ Som ovan nämnts har Danowski och Gerdin anfört att en privilegiation motsvarande barnadråpsbestämmelsen bör övervägas även vid barnmisshandel som inte fått dödlig utgång.

¹⁰³ Holmqvist mfl. s. 3:39. I NJA 2003 s. 174 prövades om ett barns mamma gjort sig skyldig till vållande till annans död genom att underlåta att se till att barnet kom under vård efter det att pappan misshandlat det. (Se avsnitt 4.4.2.)

¹⁰⁴ Holmqvist mfl. s. 3:20.

¹⁰⁵ SOU 1953:14 s. 123.

¹⁰⁶ Träskman, 1995/96 s. 441.

¹⁰⁷ Holmqvist mfl. s. 3:23-3:25.

4 Domstolspraxis

Det ska nu utredas hur de ovan behandlade reglerna kan komma till användning i praktiken. De rättsfall som undersöks delas in under kategorierna ringa misshandel, misshandel av normalgraden, grov misshandel, grov misshandel i förening med vållande till annans död samt grov fridskränkning. Utredningens fokus ligger på hur gradindelning och straffmätning går till samt på hur domstolarna resonerar kring detta. I referaten nedan redogörs därför inte närmare för bedömningen i skuldfrågan, inte heller skadeståndsfrågan behandlas.

I samtliga undersökta rättsfall är den tilltalade en till barnet närstående person. Emellertid har inte de behandlade rättsfallen valts ut just med tanke på offrets relation till gärningsmannen. Urvalet har istället grundats på vilka rättsfall som lättast funnits att tillgå i respektive brottskategori. Där avgöranden från HD har funnits tillgängliga redogörs i första hand för dessa. Därefter behandlas domar från hovrätt och i sista hand från tingsrätt. Jag har önskat ge en någorlunda heltäckande bild av praxis på området, samtidigt som jag funnit det angeläget att inte låta överskådligheten bli lidande. För att möta båda dessa krav har jag valt att koncentrera utredningen på mellan tre och fyra rättsfall i respektive kategori. Resultatet av rättsfallsstudien presenteras i analysdelen, avsnitt 5.3. En sammanställning av de rättsfall som undersökts finns i tabellen i bilaga 1. Där framgår översiktligt vilken typ av våld som utövats och följderna av detta, målsägandens ålder vid gärningstillfället, brottsrubricering samt utdömd påföljd. I bilaga 2 finns en annan tabell där det framgår huruvida domstolen i respektive fall särskilt lyft fram det faktum att våldet utövats mot ett barn som en försvårande omständighet samt om detta skett vid gradindelningen eller straffmätningen.

4.1 Ringa misshandel

Här undersöks tre domstolsavgöranden rörande ringa misshandel. Ett av dessa är från HD, ett från hovrätt och det sista från tingsrätt. Målsägandena var i dessa fall nio år, tre år samt ett och ett halvt år gamla vid gärningstillfällena. I det första rättsfallet bestämdes påföljden till penningböter 1000 kronor och i de två övriga till 80 dagsböter.

4.1.1 NJA 2003 s 537

I detta fall dömdes D.A för ringa misshandel. Hon hade tilldelat sin nioårige son R.A. ett flertal slag på låren och rumpan med en stekspade i trä. Tingsrätten uttalade att våldet utövats i en upprörd situation och att den tilltalade handlat i hastigt mod. Mot bakgrund av detta, och av att slagen inte ledde till mer än tämligen snabbt övergående smärta och ett mindre blåmärke, ansåg tingsrätten att brottet kunde bedömas som ringa.

Tingsrätten bestämde påföljden till penningböter 1000 kronor. Hovrätten påpekade att den tilltalade visserligen hade slagit sin nioårige son i familjens hem och att misshandeln avbrutits först då en väninna till henne ingripit. Dock befann sig D.A. i en pressad situation och annat var inte visat än att våldet varit av lindrig art. Den pressade situationen bestod i att D.A. som var sjuk och hade feber hade tvingats gå och hämta R.A. i skolan på grund av att han hade bråkat. Det hände ofta att skolpersonalen ringde efter henne och hennes arbetskamrater blev irriterade på henne när hon måste lämna sitt arbete. Med hänsyn till detta fastställde hovrätten tingsrättens domslut.

HD anförde att aga numera inte är en tillåten uppfostringsmetod och hänvisade till FB 6:1. Då D.A:s gärning endast orsakat smärta och skada av helt lindrig art betecknade HD, i likhet med underrätterna, den som ringa misshandel. HD påpekade att vid ringa misshandel är fängelse endast undantagsvis avsett att tillämpas som påföljd, till exempel vid upprepade brott som gränsar mot misshandel av normalgraden eller massiva återfall i ringa brott. Särskilda försvårande omständigheter måste därför enligt HD föreligga för att ett bötesstraff i den övre delen av böteskalan ska dömas ut. HD menade att en systematisk användning av aga som uppfostringsmetod får anses vara en klart försvårande omständighet även om smärtan eller skadan vid varje enskilt fall skulle vara ringa. I det aktuella fallet handlade det visserligen inte om en engångsföreteelse, något skäl för att betrakta bruket av en stekspade eller platsen för agan som särskilt försvårande ansågs dock inte föreligga. Med detta som bakgrund, och med beaktande av att D.A. tog till våld i en pressad situation, fann HD inte anledning att göra någon annan bedömning i påföljdsfrågan än vad underrätterna gjort. Hovrättens domslut innebärande penningböter 1000 kronor fastställdes därför.

4.1.2 RH 2000:100

Abdelaziz Z dömdes i detta mål för ringa misshandel av sin treåriga son Hassan. Han hade vid två skilda tillfällen tillrättaviserat sonen, vid det första tillfället genom att ta ett grepp på nacken och vid det andra tillfället genom att utdela ett slag mot halsen. Båda gärningarna orsakade smärta och rodnad. Vad gällde frågan om brottets svårhetsgrad uttalade tingsrätten att den rodnad som blivit följd av misshandeln talar för att det inte varit fråga om något kraftigare våld. Tingsrätten fann därför att misshandeln, trots att den hade begåtts mot ett litet barn, var att bedöma som ringa. Vidare uttalade tingsrätten att även om misshandeln i sig är ringa finns all anledning att se allvarligt på gärningen med hänsyn till att den riktat sig mot ett litet barn som befunnit sig i den tilltalades vård. Påföljden bestämdes därför till 80 dagsböter, ett domslut som sedan fastställdes av hovrätten. Beträffande gradindelningen uttalade hovrätten att även om misshandeln riktats mot ett litet barn är brottet att bedöma som ringa med hänsyn till att Abdelaziz Z inte synes ha utövat något kraftigare våld.

4.1.3 Mål B 128-05, Lunds Tingsrätt 2005-10-05

I det här målet dömdes Ali S för ringa misshandel. Han hade tilldelat sin ett och ett halvt år gamla dotter Maria S två slag med öppen hand i ansiktet. Ett vittne hade uppgivit att det rört sig om hårda slag men kunde inte komma ihåg om Maria S fallit i gråt eller på annat sätt reagerat med anledning av slagen. Tingsrätten menade att om slagen hade givit betydande smärta så förefaller det oundvikligt att flickan skulle ha reagerat kraftigare, vilket vittnet då borde ha noterat. Med hänsyn till detta ansågs det inte visat annat än att de två örfilarna visserligen måste ha förorsakat viss smärta men att slagen inte varit hårdare än att gärningen skulle bedömas som ringa misshandel. Ali S ådömdes 80 dagsböter.

4.2 Misshandel av normalgraden

I detta avsnitt behandlas domar avseende misshandel av normalgraden. Ett mål är från hovrätt och tre från tingsrätt. De barn som utsatts för våld var vid dessa tillfällen sju år, sex år, nio till tio år samt tre till sex år gamla. De påföljder som utdömdes var en månads fängelse, villkorlig dom i förening med 40 dagsböter, villkorlig dom i förening med 50 dagsböter samt villkorlig dom i förening med 75 timmars samhällstjänst. I det sistnämnda fallet var alternativstraffet två månaders fängelse.

4.2.1 RH 1994:118

I detta rättsfall dömdes Carlos L för att ha misshandlat sin sjuårige styvson Henrik F. Carlos L hade tilldelat pojken ett slag med öppen hand över näsan med smärta och blodvite som följd. Brottet bedömdes som misshandel av normalgraden. Tingsrätten anförde att det får anses vara av stor vikt att barn känner trygghet i sin uppväxtmiljö. Vidare menade tingsrätten att det sätt på vilket Carlos L valt att möta Henrik F i högsta grad får anses ha varit ägnat att motverka att pojken upplevt sin hemmiljö på detta sätt. Styvsonen kunde därför enligt tingsrätten mycket väl ha åsamkats stor skada genom den tilltalades behandling av honom, förutom den övergående smärta själva slaget vållat honom. Att i en familjekrets utsätta ett litet barn för en både nedsättande och smärtsam behandling av aktuellt slag var enligt tingsrättens mening ett så klandervärt beteende att samhällets starka ogillande därav endast kunde komma till uttryck genom ett kortare fängelsestraff. Det påpekades även att Carlos L tidigare hade dömts för bland annat misshandel. Påföljden bestämdes till fängelse i en månad. Hovrätten fastställde, utan vidare motivering, tingsrättens dom.

4.2.2 Mål B 187-02, Lunds Tingsrätt 2003-03-10

Här dömdes Haileselasse T för misshandel av sin sexårige son Eron T. Han hade tilldelat sonen ett slag med handen i ansiktet så att smärta, sårskada

och blåmärken uppkommit. Då det av vittnesuppgifter framgått att slaget måste ha varit relativt hårt kunde misshandeln enligt tingsrättens mening inte bedömas som ringa. Dock hade det våld som Haileselasse T utövat inte varit av allvarligare beskaffenhet. Med hänsyn till detta och till att förhållandevis lång tid förflutit sedan brottet begicks fann tingsrätten att påföljden för Haileselasse T, som tidigare var ostraffad, kunde stanna vid villkorlig dom. Den villkorliga domen förenades med 40 dagsböter.

4.2.3 Mål B 521- 05, Lunds Tingsrätt 2005-06-15

Andras V dömdes i detta mål för misshandel av sin son Viktor V. Andras V hade vid upprepade tillfällen under i vart fall drygt ett halvårs tid, tilldelat sonen hårda slag med öppen hand i nacken och bakhuvudet så att smärta och bulor i huvudet uppstått. Viktor V var vid dessa tillfällen mellan nio och tio år gammal. Tingsrätten uttalade att våldet hade förorsakat begränsade skador men att det rört sig om ett upprepat våld mot en pojke på nio till tio år i det gemensamma hemmet. Brottet ansågs därför vara av sådan karaktär att det inte kunde bedömas som ringa. På grund av den tilltalades ordnade sociala förhållanden och frånvaro av tidigare brottslighet dömdes han till villkorlig dom i förening med 50 dagsböter.

4.2.4 Mål B 4759-04, Lunds Tingsrätt 2005-08-30

I det här avgörandet dömdes Tommy N för att under en tidsperiod om cirka tre år ha misshandlat sin son David N. Tommy N hade bland annat tryckt pojkens huvud mellan sina händer och dunkat det mot golvet så att blånader på öronen och rodnad i bakhuvudet uppstått. Han hade slagit David N med öppen hand i huvudet, sparkat honom så att han ramlat mot en sänggavel, dragit honom i öronen samt knuffat omkull honom så att han ramlat mot ett föremål. Tommy N hade dessutom tryckt sin arm mot pojkens näsa så att näsblod uppstått. David N var mellan tre och sex år gammal vid misshandelstillfällena. Tingsrätten angav att den tilltalade i och för sig använt ganska lite våld och att flera av situationerna, om de bedömts för sig, skulle kunna få passera som ringa misshandel. Eftersom Tommy N systematiskt använt aga som uppfostringsmetod mot ett litet försvarslöst barn måste dock våldet enligt tingsrätten ses i ett större sammanhang. Var och en av bedömdes därför som normalfall av misshandel. Vidare anförde tingsrätten att det aktuella brottet var av allvarligt slag eftersom det innebar att David N hanterats illa under en lång tid i en för honom känslig ålder. Å andra sidan måste man enligt tingsrätten beakta dels att den tilltalade använt ringa våld, dels att han haft dåliga förutsättningar att fungera som en förälder åt ett litet barn. Påföljden bestämdes till villkorlig dom i förening med 75 timmars samhällstjänst. Om fängelse istället hade valts som påföljd skulle två månaders fängelse ha dömts ut.

4.3 Grov misshandel

I förevarande avsnitt beskrivs tre fall avseende grov misshandel. Ett av dessa avgjordes av HD och de två övriga av hovrätt respektive tingsrätt. Målsäganden i det förstnämnda fallet var fyra år gammal medan det i de två övriga målen handlade om spädbarn. Påföljden bestämdes i det första avgörandet till fängelse i tre år, i hovrättsfallet till fängelse i sex år samt i tingsrättsfallet till fängelse i två år.

4.3.1 NJA 2000 s. 612

I det här avgörandet dömdes Jonas J för grov misshandel av sin fyraåriga styvdotter Emelie J. Han hade genom trubbigt våld mot flickans buk åsamkat henne en livshotande tarmskada. På grund av glutenallergi vägde Emelie J endast tolv kilo, det vill säga som en normal ettåring. Till följd av våldet hade hennes tolvfingertarm helt slitits av och det hade uppkommit blödningar i levern, bukspottskörteln, tarmkåxet och i rummet bakom bukhinnan. Flickan blev efter läkarvård emellertid fysiskt återställd. Tingsrätten menade att det inte fanns tillräckligt med stödjande bevisning för att det skulle vara ställt utom rimligt tvivel att det var Jonas J som tillfogat Emelie J de aktuella skadorna. Åtalet ogillades därför. Hovrätten fann däremot åtalet styrkt, vilket främst berodde på att Emelie J vid tidpunkten för hovrättsförhandlingarna hade lämnat uppgifter av innebörd att det var Jonas J som tillfogat henne skadan. Hovrätten ansåg att den misshandel Jonas J gjort sig skyldig till var att bedöma som grov och hänvisade härvid till de skäl som åklagaren angivit. De skäl som angivits var att gärningen varit livsfarlig, att den tilltalade tillfogat Emelie J svår kroppsskada samt att han visat särskild hänsynslöshet och råhet. Därefter uttalade hovrätten att eftersom misshandeln varit av synnerligen allvarlig beskaffenhet och förövats mot ett litet barn som stått under gärningsmannens tillsyn har den ett mycket högt straffvärde. Med hänsyn härtill ansågs ingen annan påföljd än fängelse kunna komma i fråga. Straffet bestämdes till fängelse i tre år.

HD menade att det var uppenbart att uppsåtligt våld av detta slag var att bedöma som grov misshandel. Detta helt oavsett i vad mån de i BrB 3:6 andra stycket angivna kriterierna kunde anses uppfyllda och täckta av uppsåt. HD uttalade sedan att det var uppenbart att det våld som Jonas J utövade varit så kraftigt och den skada som han orsakat så allvarlig att omständigheterna framstår som starkt försvårande vid bedömningen av straffvärdet. Man pekade sedan särskilt på den omständighet att den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårigheter att värja sig och att detta är en faktor som normalt bör tillmätas en betydande vikt vid straffmätningen och då särskilt när det gäller övergrepp mot barn. Däremot ansåg HD inte att det var utrett att Jonas J, utöver vad som redan ligger i att han riktat ett så kraftigt våld mot ett litet och dessutom sjukligt barn, visat en sådan särskild hänsynslöshet som skall beaktas vid straffmätningen. Dock pekade HD på att brottet framstår som

ett missbruk av det särskilda förtroende som barnets mor visat Jonas J genom att anförtro flickan i hans vård. Sammantaget ansåg HD att det förelåg försvårande omständigheter i sådan omfattning att det klart gick utöver vad som redan hade beaktats vid gradindelningen. HD fastställde därför det av hovrätten utdömda fängelsestraffet på tre år och uttalade att detta straff ligger klart över den straffnivå som grov misshandel i allmänhet brukar föranleda.

4.3.2 RH 1993:101

I detta fall dömdes Lars A för grov misshandel av sin dotter Ronja. Lars A hade vid upprepade tillfällen misshandlat den bara ett par veckor gamla flickan. Detta bland annat genom att klämma till med händerna runt hennes bröstorg så att flera revbensbrott uppkommit, med stor kraft vika ihop hennes kropp framåt med kompressionsfraktur på en ryggkota som följd, tilldela henne två ytterst hårda slag i huvudet så att två skallfrakturer uppkommit samt kraftigt rycka, bryta och bända i hennes ben så att flera benbrott uppstått. Tingsrätten konstaterade att misshandeln var att bedöma som grov. Den angav inte specifikt vilka omständigheter som föranledde denna bedömning, även om den framhöll att Lars A under loppet av några veckor orsakat ett nästan ofattbart lidande för Ronja. Påföljden bestämdes i tingsrätten till fängelse i fyra år, någon redogörelse för de omständigheter som motiverade just ett sådant fängelsestraff gavs dock inte.

Hovrätten framhöll att misshandeln skett vid flera tillfällen mot ett barn som var för tidigt fött och omkring en månad gammalt samt att barnet orsakats skador som skulle ha kunnat vara livshotande. Misshandeln betecknades som kvalificerat rå och hänsynslös. Mot bakgrund av detta bedömde hovrätten gärningarna som grova brott. Vad gäller straffets längd påpekade hovrätten att straffmaximum i detta fall var 14 års fängelse eftersom det handlade om flerfaldig brottslighet. Man hänvisade sedan till de förarbetsuttalanden som anger att om en försvårande omständighet redan har beaktats vid gradindelningen saknas det ofta anledning att ytterligare beakta denna omständighet i försvårande riktning vid straffmätningen inom den för graden föreskrivna straffskalan. Emellertid menade hovrätten att de omständigheter som i det aktuella fallet konstituerade misshandeln som grov långtifrån beaktats i tillräcklig grad enbart genom brottsrubriceringen. Tvärtom måste man enligt hovrätten fästa särskild vikt vid att misshandeln hade riktats mot ett litet och för tidigt fött barn, med utomordentligt allvarliga skador som följd samt att den upprepats vid flera tillfällen. Dessutom hade det betydelse att barnet plågats under lång tid genom att skadorna fått förbli obehandlade. Vid en samlad bedömning fann hovrätten att straffvärdet av brottsligheten låg på den övre delen av straffskalan. Dock ansåg man att det kunde vara skäligt att med stöd av BrB 29:5 första stycket åttonde punkten i mildrande riktning beakta vad som i den rättspsykiatriska undersökningen sagts om den tilltalades självmordsrisk. Sammantaget menade hovrätten att fängelsestraffet skulle skärpas väsentligt och tingsrättens dom ändrades till fängelse i sex år.

4.3.3 Mål B 8996-06, Malmö Tingsrätt 2007-02-28

Aboubaker M dömdes i detta mål för grov misshandel av sin son Josef C. Aboubaker M hade vid två tillfällen tillfogat sonen blåmärken, smärta, hudblödningar, blödningar i båda ögonens botten, i det vänstra ögat framför näthinnan samt ett flertal blödningar i hjärnan. Skadorna hade orsakats av att den tilltalade kraftigt skakat Josef C eller kraftigt dunkat hans huvud mot ett hårt underlag samt även på annat sätt utövat våld mot hans huvud och kropp. Josef C var vid tidpunkterna för gärningarna fyra respektive fem månader gammal. Det hade vid domstillfället ännu inte kunnat klarläggas huruvida skadorna skulle ge pojken livsvariga men. Tingsrätten anförde att det måste ha varit uppenbart för Aboubaker M, vare sig han skakade barnet eller dunkade dess huvud mot något underlag, att en sådan behandling av ett barn medför en avsevärd risk för svåra skador. Hans handlande ansågs ha visat på sådan likgiltighet för följderna därav att han inte kunde undgå ansvar för uppsåtligt våld. Gärningarna skulle enligt tingsrätten bedömas som grov misshandel. Tingsrätten hänvisade här till de skäl som åklagaren angivit i gärningspåståendet, nämligen att de förövats mot ett spädbarn, att skadorna varit omfattande och livsfarliga samt att Aboubaker M visat särskild hänsynslöshet och råhet. Vidare hade den tilltalade utnyttjat sonens skyddslösa ställning och särskilda svårigheter att värja sig. Vad gäller straffmätningen uttalade tingsrätten att det sammanlagda straffvärdet för de brott som Aboubaker M skulle fällas till ansvar för motsvarade fängelse i två år och att det inte fanns skäl att frångå detta straffvärde vid bedömningen av fängelsestraffets längd. Man påtalade alltså inte vilka specifika omständigheter som föranledde att straffet sattes över minimistraffet för grov misshandel. Det bör påpekas att det utdömda straffet även avsåg misshandel och olaga hot mot Aboubaker M:s tidigare partner.

I målet prövades även frågan om Josef C:s mamma Melina C hade gjort sig skyldig till medhjälp till grov misshandel. Åtalet grundade sig i denna del på mammans i FB stadgade ansvar för barnets personliga förhållanden och ansvar för att barnet behandlas med aktning för sin person och inte utsätts för kränkande behandling. Hon hade därför enligt åklagaren genom att underlåta att ingripa för att skydda sonen från våld främjat Aboubaker M:s brott. Tingsrätten ogillade emellertid åtalet mot Melina C då det inte ansågs visat att hon haft anledning att befara att Aboubaker M skulle misshandla eller hade misshandlat Josef C.

4.4 Grov misshandel och vållande till annans död

I detta avsnitt behandlas fyra rättsfall där den tilltalade dömts för grov misshandel samt vållande till annans död. Även vållandebrotten bedömdes i samtliga fall som grova. De två första målen avgjordes av HD och de två övriga av hovrätt. I det första fallet var en av målsägandena ett och ett halvt

år och den andra fyra månader gammal. Påföljden bestämdes där till fängelse i ett år och sex månader. I det andra målet var barnet knappt tre år gammalt och ett femårigt fängelsestraff utdömdes. I det tredje och fjärde avgörandet handlade det om spädbarn. I dessa fall bestämdes straffen till fängelse i tre år och åtta månader respektive fem år.

4.4.1 NJA 1992 s. 85

I detta fall dömdes Christer J för grov misshandel samt grovt vållande till annans död. Christer J hade misshandlat sin ett och ett halvårige styvson Joel genom att tilldela honom ett flertal slag, varav ett eller två med ett avlångt föremål, så att pojken fått underhudsblödningar och överhudsavskrapningar på huvudet, halsen, armarna och bälgen. Christer J hade dessutom skakat sin en månad gamla dotter Sofie så kraftigt att hon fått en livsfarlig hjärnskada av vilken hon en månad senare avled. I tingsrätten dömdes Christer J för grov misshandel avseende styvsonen. Brottet bedömdes som grovt på grund av omfattningen av skadorna samt den omständighet att misshandeln riktat sig mot ett litet barn som varit helt skyddslöst. Det ansågs inte styrkt att den tilltalade uppsåtligen skadat Sofie. Åtalet såvitt avser grov misshandel av henne ogillades därför och domen överklagades inte i denna del. Tingsrätten dömde däremot Christer J för vållande till flickans död. Utan vidare motivering anförde tingsrätten att brottet med hänsyn till omständigheterna inte kunde anses som grovt. Tingsrätten diskuterade sedan inte straffmättningsfrågan, utan konstaterade endast att Christer J skulle dömas till fängelse i ett år och sex månader.

Hovrätten uttalade, beträffande misshandeln av Joel, att när det gäller att bedöma om Christer J visat särskild hänsynslöshet och råhet framstår det visserligen som försvårande att misshandeln riktat sig mot ett litet barn. Med hänsyn till skadornas inte alltför allvarliga karaktär och till att misshandeln skett vid endast ett tillfälle, då Christer J dessutom befunnit sig i ett psykiskt uttröttat tillstånd, ansågs dock nämnda omständighet inte vara tillräcklig för att misshandeln skulle bedömas som grov. Angående vållandebrottet instämde hovrätten i tingsrättens bedömning. Med hänsyn till att misshandelsbrottet inte ansågs vara grovt sattes straffet ned till tio månaders fängelse. HD poängterade att misshandeln av pojken riktat sig mot ett litet barn som varit helt skyddslöst. Trots att Joel misshandlats endast vid ett tillfälle och att de skador som uppkom var av mindre allvarligt slag menade HD att misshandeln vittnade om en sådan särskild hänsynslöshet att den var att bedöma som grov. När det gällde åtalet för vållande till Sofies död framhöll HD att omfattningen av hennes skador tydde på att våldet varit mycket kraftigt. HD anförde vidare att genom att behandla ett nästan nyfött barn på detta sätt hade den tilltalade handlat så oförsvarligt att hans vållande till flickans död bör bedömas som grovt. Påföljden bestämdes av HD till fängelse i ett år och sex månader.

4.4.2 NJA 2003 s. 174

I det här rättsfallet dömdes I.M-D för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott. Han hade tilldelat sin knappt treåriga styvson M. slag eller sparkar i magen och över bröstkorgen. Misshandeln ledde till att pojken fick frakturer på sex revben samt en blygdbensfraktur och en därmed sammanhängande perforering av tjocktarmen. Hålet på tjocktarmen ledde till akut bukhinneinflammation vilken orsakade pojkens död. Tingsrätten fann för det första I.M-D. skyldig till misshandel. Detta brott bedömdes som grovt då det präglats av synnerlig hänsynslöshet och råhet. Även vållandebrottet ansågs av tingsrätten med hänsyn till omständigheterna vara att bedöma som grovt. Vad gäller straffmätningen framhöll tingsrätten att det rörde sig om ett synnerligen hänsynslöst brott mot ett skyddslöst barn utövat av en person som bött tillsammans med barnet och anförtrotts tillsynen över detta. Tingsrätten hänvisade sedan till NJA 2000 s 612, som man menade påminde om ifrågavarande fall, där straffet stannade vid tre års fängelse. Eftersom straffvärdet för vållandebrottet tillkom bestämde tingsrätten straffet till fängelse i tre år och sex månader. Hovrätten skärpte fängelsestraffet till fem år eftersom man menade att I.M-D. visat i det närmaste likgiltighet för effekten av sitt handlande och att gärningen därför låg nära gränsen till ett uppsåtligt dödande.

Liksom hovrätt och tingsrätt ansåg HD att de brott I.M-D. gjort sig skyldig till skulle bedömas som grova. HD, som förde en tämligen omfattande diskussion gällande straffmätningen, tog upp att det måste ha stått klart för I.M-D att våld av sådan omfattning skulle kunna medföra synnerligen allvarliga skador. Denna omständighet framstod enligt HD som starkt försvårande vid bedömningen av straffvärdet. HD framhöll även att en särskilt försvårande omständighet är att våldet riktat sig mot ett litet och skyddslöst barn och har utövats i hemmet av en av de personer som skulle stå för barnets trygghet. I detta sammanhang hänvisade HD till BrB 29:2 tredje punkten. Liksom hovrätten refererade HD sedan till NJA 2000 s 612. HD uttalade att den domen får anses ha inneburit att domstolen anlagt en strängare syn på påföljd för misshandelsbrott riktade mot små barn än som tidigare hade varit fallet. Här gjordes en hänvisning till det äldre avgörandet NJA 1992 s. 85. HD påpekade dock att det utövade våldet i det år 2003 aktuella fallet varit mera omfattande än i 2000 års fall. Härtill kom att I.M-D skulle dömas för grovt vållande till annans död på grund av misshandeln. HD menade därför att hovrättens straffmätning framstod som väl avvägd och fastställde hovrättens domslut vilket innebar ett fängelsestraff på fem år.

I målet prövades även frågan om pojkens mamma K.Z. hade gjort sig skyldig till vållande till annans död genom att underlåta att se till att barnet kom under vård. Hon fälldes visserligen i tingsrätten och hovrätten, men frikändes från ansvar i HD då det inte ansågs visat att hon bort dra slutsatsen att barnet svävade i livsfara.

4.4.3 Mål B 317-04, Svea Hovrätt 2004-12-15

Johan W dömdes i detta mål dels för grov misshandel av sin dotter Moa W, dels för grov misshandel av sin son Rasmus W samt grovt vållande till sonens död. Johan W hade för det första misshandlat Moa W genom att lyfta och vända henne genom att ta tag i hennes arm eller ben. Förfarandet orsakade Moa W nyckelbenskada samt en lårbensskada. Vidare hade han misshandlat Rasmus W genom att, på samma sätt som med Moa, lyfta och vända honom genom att ta tag i hans arm eller ben. Johan W hade dessutom kraftigt skakat den barnstol Rasmus satt i samt vid två andra tillfällen tagit tag om sonens bröstorg och skakat honom. Detta ledde till att Rasmus orsakades revbens- samt nyckelbensbrott. Då Rasmus huvud i samband med misshandeln okontrollerat slagit fram och tillbaka samt i sidled orsakades han dessutom hjärnskador av vilka han sedan avled. Barnen var vid misshandelstillfällena endast ett par veckor gamla.

Tingsrätten uttalade att misshandeln hade riktat sig mot två spädbarn som varit helt skyddslösa och som varit under Johan W:s vårdnad. Vidare ansågs Johan W ha visat särskild hänsynslöshet. Misshandeln skulle därför enligt tingsrättens mening bedömas som grov. Tingsrätten dömde även Johan W för vållande till annans död. Mot bakgrund av att detta brott hade haft sitt ursprung i en grov misshandel av ett spädbarn bedömdes även vållandebrottet som grovt. Vid straffmätningen hänvisade tingsrätten till NJA 1992 s. 82 där påföljden bestämdes till fängelse i ett år och sex månader. Dock menade tingsrätten att straffvärdet för Johan W:s brottslighet var väsentligt högre än i 1992 års fall, detta redan vad gäller gärningarna mot Rasmus W. Tingsrätten påpekade därefter att HD i och med NJA 2000 s. 612 samt NJA 2003 s. 174 har anlagt en strängare syn på misshandel av barn. Mot bakgrund av detta fann tingsrätten att påföljden skulle bestämmas till tre års fängelse. Hovrätten instämde i tingsrättens mening att Johan W gjort sig skyldig till ovan nämnda brott samt att gärningarna skulle rubriceras som grova. Vad gäller straffmätningen menade hovrätten att enbart brotten mot Rasmus W hade ett straffvärde som motsvarade det fängelsestraff som tingsrätten dömt ut. Därtill kom brottet mot Moa W. Hovrätten ansåg således att det sammanlagda straffvärdet var högre än vad tingsrätten funnit och straffet skärptes till fängelse i tre år och åtta månader.

4.4.4 Mål B 1402-05, Hovrätten för västra Sverige 2005-11-03

I detta rättsfall dömde hovrätten Ezbjörn H för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott. Ezbjörn H hade utsatt sin knappt sex veckor gamla dotter Nadine A för skakvåld vilket föranlett blödningar i hennes hjärna som i sin tur ledde till döden. Åklagaren yrkade i första hand ansvar för mord och i andra hand för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott. Tingsrätten kunde konstatera att Nadine A hade avlidit till följd av skakningar. Emellertid menade tingsrätten att det i målet

förelåg så många osäkra faktorer att det inte var ställt utom rimligt tvivel att Ezbjörn H, vare sig uppsåtligt eller av oaktsamhet, vållat Nadine A:s död och inte heller att han uppsåtligt misshandlat henne. Tingsrätten ogillade därför åtalet i sin helhet.

Till skillnad från tingsrätten fann hovrätten det klarlagt att det var Ezbjörn H som genom skakvåld hade orsakat Nadine A:s död. Att han haft uppsåt att orsaka hennes död ansågs dock inte visat. Då Ezbjörn H redan vid åtminstone ett tidigare tillfälle hade skakat Nadine, vilket orsakade att hon fick läggas in för sjukhusvård, kunde han däremot enligt hovrätten inte ha undgått att dra slutsatsen att skakvåldet vid det senare tillfället medförde risk för Nadine A:s liv. Hovrätten menade därför att det var klarlagt att Ezbjörn H, vid detta tillfälle, misshandlat Nadine A medveten om att hans handlande med hög sannolikhet skulle resultera i livsfarliga hjärnskador. Misshandeln var enligt hovrätten att bedöma som grov. Man hänvisade här till de i gärningsbeskrivningen anförda skälen att gärningen varit livsfarlig och att Ezbjörn H visat särskild hänsynslöshet och råhet. Vidare hade Ezbjörn H enligt hovrätten genom ett medvetet risktagande av allvarligt slag vållat sin dotters död. Han dömdes därför även för vållande till annans död, grovt brott. Brottet rubricerades som grovt, även här med en hänvisning till åklagarens gärningspåstående, med hänsyn till att det rört sig om ett spädbarn i en särskild skyddslös ställning. Vad gäller straffmätningen hänvisade hovrätten till NJA 2003 s 174 där påföljden, som ovan nämnts, bestämdes till fängelse i fem år. Vid en jämförelse av omständigheterna i det rättsfallet fanns enligt hovrätten inte skäl att beträffande Ezbjörn H frångå den straffmätning som gjordes i 2003 års fall. Strafftiden bestämdes således till fängelse i fem år.

4.5 Grov fridskränkning

Här undersöks tre rättsfall angående grov fridskränkning. Samtliga fall har avgjorts av hovrätt, men endast ett av dem har införts i RH. De barn som utsattes för fridskränkningen var i det första målet två till fyra år, fem till sju år, sju till nio år samt tio till tolv år gamla vid gärningstillfällena. Påföljden bestämdes i detta fall till fängelse i ett år. I det andra rättsfallet var barnet cirka sju år gammalt och i det tredje var offren fem till åtta år samt tre till sex år gamla. I de senare målen utdömdes fängelse i nio månader respektive ett år.

4.5.1 RH 2004:76

I detta rättsfall dömdes makarna L.H. och B.H. för grov fridskränkning av vart och ett av fyra barn. De hade under två års tid misshandlat sina gemensamma barn M, P, H samt L.H:s barn V genom att slå dem i huvudet så att bulnader och smärta uppkommit. De hade även nypt barnen och/eller dragit dem i öronen samt slagit dem på stjärten med smärta som följd. M var vid dessa tillfällen mellan två och fyra år gammal, P mellan fem och sju år,

H mellan sju och nio år och V mellan tio och tolv år. L.H hade dessutom vid upprepade tillfällen slagit V i ansiktet och på kroppen med ett 37 centimeter långt metallrör vilket förorsakat smärta och blåmärken, nypt V i tungan med en tång samt vid något tillfälle tilldelat V ett slag över näsan så att barnet fått näsblod. Vidare hade B.H. tilldelat V ett knytnävsslag på armen samt därefter lyft upp och kastat V i golvet vilket orsakat V smärta och blåmärke. Vid dessa tillfällen var V omkring tolv år gammal. Fråga i målet var främst huruvida makarna kunde anses ha handlat tillsammans och i samförstånd. Någon diskussion i straffmättningsfrågan fördes inte av tingsrätten. Utan vidare motivering dömde tingsrätten L.H. och B.H. till fängelse i ett år vardera. Inte heller hovrätten förde något resonemang i straffmättningsfrågan. Hovrätten fastställde den av tingsrätten utdömda påföljden på ett års fängelse för var och en av makarna.

4.5.2 Mål B 2263-04, Hovrätten för västra Sverige 2006-01-25

Makarna Matthias L och Genalyn L dömdes i detta mål för grov fridskränkning av Genalyn L:s dotter Jasmin L. De tilltalade hade vid flera tillfällen tillsammans och i samförstånd samt även vid flera tillfällen var och en för sig misshandlat, hotat och i övrigt ofredat Jasmin L. Detta hade skett genom att Genalyn L flera gånger i månaden tilldelat Jasmin L slag mot ansikte och huvud, på händerna och på kroppen, nypt henne i sidan, dragit henne i håret samt vid minst tre tillfällen tilldelat henne slag mot ryggslutet med en toffel. Denna misshandel orsakade Jasmin L smärta och ömhet, mindre blånader samt sår på kroppen. Dessutom hade Matthias L flera gånger i månaden tilldelat målsäganden slag mot armarna och mot kroppen samt dragit henne i håret. Han hade också vid ett tillfälle misshandlat henne genom att trycka ner hennes huvud under vatten några sekunder så att hon inte kunde andas. Vidare hade makarna tillsammans vid ett stort antal tillfällen misshandlat Jasmin L genom att duscha henne i "iskallt" eller "skällhet" vatten. Ofredandet som de tilltalade gjort sig skyldiga till bestod i att de vid ett flertal tillfällen låste ute Jasmin L, tunnklädd eller naken, på balkongen samt att de vid ett tillfälle tvingade i henne alkohol. Slutligen hade Genalyn L vid ett tillfälle hotat Jasmin L genom att hålla en kniv mot hennes hals. Jasmin L var vid gärningstillfällena omkring sju år gammal.

Tingsrätten uttalade vid påföljdsvalet att brottet till sin art och omfattning är sådant att mycket starka skäl talar för en frihetsberövande påföljd. Å andra sidan menade tingsrätten att bakgrunden till det inträffade var mycket speciell. Då rätten frågat Genalyn L varför hon slog sitt barn hade hon nämligen svarat att hon trodde att barn skulle fostras på sådant sätt eftersom hon själv blivit uppfostrad på det viset. Det kan här påpekas att Genalyn L är född och uppvuxen på Filippinerna och flyttade till Sverige först år 2003. Tingsrätten påtalade även att Matthias L självmant hade kontaktat sociala myndigheter och att de båda makarnas egna uppgifter också hade bidragit till att utredningen kunde genomföras. Vidare höll relationen mellan Genalyn L och Jasmin L så sakteliga på att bli bättre. Utifrån dessa

omständigheter fann tingsrätten att påföljden för Matthias L och Genalyn L skulle bestämmas till skyddstillsyn i förening med 240 timmars samhällstjänst. Om fängelse istället hade valts som påföljd skulle fängelse i elva månader ha dömts ut. Hovrätten uttalade att straffvärdet för det brott som de tilltalade gjort sig skyldiga till var fängelse i nio månader. Straffvärdet i sig utgjorde alltså inte något hinder mot att välja en annan påföljd än fängelse. Dock menade hovrätten att brottets art och omfattning gjorde att annan påföljd än fängelse ändå var utesluten och att det inte fanns några skäl för att sätta straffet lägre än vad som svarar mot straffvärdet. Hovrätten skärpte alltså tingsrättens straff till fängelse i nio månader.

4.5.3 Mål B 6209-06, Svea Hovrätt 2007-04-02

I detta fall dömdes Lena L för grov fridskränkning. Detta för att hon under drygt tre års tid, vid ett stort antal tillfällen, hade misshandlat sin son D och sin dotter C. Sonen D var under tiden för gärningarna mellan fem och åtta år gammal, medan dottern C var mellan tre och sex år gammal. Våldet hade bestått i att Lena L dragit barnen i håret och sparkat dem på benen. Vidare hade hon tilldelat D slag med öppen hand i ansiktet, slag med knuten hand på hjässan samt tagit ett hårt tag i sonens armar. Lena L hade också tilldelat C slag med öppen hand på ryggen och i magen, karatelliknande slag med sidan av handen i ryggen samt nypt henne på armar och ben. Våldet orsakade båda barnen smärta. Vid bedömning av allvaret av de enskilda gärningarna beaktade tingsrätten å ena sidan att D och C kunnat vara livliga och envisa och å andra sidan att offren varit Lena L:s egna skyddslösa barn. Tingsrätten, vilken inte ansåg det vara klarlagt att några karateslag förekommit, menade att misshandeln i flertalet fall fick anses vara att bedöma som ringa. Detta gällde till exempel luggningar och grepp samt nyp i armen. Däremot bedömdas sparkarna som misshandel av normalgraden. På grund av att de gärningar som låg långt tillbaka i tiden bedömdes som ringa misshandel ansågs en del av dessa vara preskriberade. Lena L dömdes därför för att hon under cirka ett års tid vid upprepade tillfällen misshandlat sina barn på ett sätt som varit ägnat att allvarligt skada barnens självkänsla. Hennes brott bedömdes som grova fridskränkningar och straffet bestämdes till fängelse i åtta månader.

Hovrätten uttalade att även om det våld som Lena L utövade mot barnen varit relativt måttligt och inte förorsakat dem några egentliga skador utan endast övergående smärta, kan misshandelsbrotten inte i något fall bedömas som ringa. Detta eftersom våldsanvändningen skett på ett systematiskt sätt mot små barn i deras hemmiljö. Brottsligheten bedömdes som grov fridskränkning eftersom den utgjort led i en upprepad kränkning av barnens integritet och varit ägnad att allvarligt skada barnens självkänsla. Med hänvisning till bedömningen i skuldfrågan menade hovrätten att straffet skulle sättas högre än vad tingsrätten bestämt, det bestämdes därför till fängelse i ett år.

5 Analys och slutsats

I detta kapitel återknyts till de frågeställningar som ställts upp i uppsatsens inledande kapitel. Först ges några allmänna reflektioner kring hur våldet mot barn ser ut och har sett ut historiskt sett. I detta sammanhang diskuteras hur de samhälleliga attityderna till barnmisshandel och lagregleringen på detta område har förändrats. Därefter analyseras brottsbalkens bestämmelser om gradindelning och straffmätning. För att visa hur dessa bestämmelser kan komma till användning i praktiken presenteras i nästföljande avsnitt resultatet från rättsfallsstudien. Slutligen följer några avslutande kommentarer.

5.1 Allmänna reflektioner kring våldet mot barn

Under det gångna seklet har synen på våld mot barn förändrats dramatiskt. Frågan om barnmisshandel betraktas inte längre som en privat angelägenhet, utan har lyfts fram som ett väsentligt samhällsproblem. Barn ses inte längre som sina föräldrars egendom och det är numera en självklarhet att föräldrar inte har rätt att behandla sina barn efter eget godtycke. Denna allt strängare syn på våld mot barn tycks främst bero på att vi har fått kännedom om vilka allvarliga skador, inte minst psykiska, ett misshandlat barn kan få. Den forskning avseende barnmisshandelns skadeverkningar som började bedrivas i början av 1900-talet synes alltså ha haft stor betydelse för de förändringar som skett på området. Om man jämför de i avsnitt 4 behandlade rättsfallen med NJA 1918 s. 159 finner man mycket stora skillnader i domstolens sätt att argumentera, skillnader som torde kunna avspegla den syn på barnmisshandel som fanns under början av 1900-talet. I 1918 års domskäl tycks det finnas ett underförstått antagande om att våld mot barn inte är något man bör se särskilt allvarligt på. Att en pappa under mer än tre timmars tid genom våld försöker tvinga sina bakbundna barn till erkännande av brottsliga handlingar skulle nog idag betraktas som en i det närmaste tortyrliknande misshandel. Att åtalet i ett sådant fall ogillades, med hänvisning till föräldrarnas aganderätt och till att ingen skada uppkommit, visar tydligt hur både lagstiftning och domstolspraxis har förändrats. Det är dessutom intressant att det räknades den tilltalade tillgodo att våldet utövats just i *uppfostnings*syfte. Idag utgör ju istället en systematisk användning av aga som uppfostningsmetod en klart *försvårande* omständighet, vilket kommer till uttryck i exempelvis NJA 2003 s. 537.

Trots det alltmer utbredda motståndet mot våld mot barn har antalet anmälningar om barnmisshandel under de senaste decennierna ökat kontinuerligt. Detta behöver dock, vilket BRÅ framhåller, inte innebära en faktisk ökning, utan troligen handlar det främst om en ökad anmälningsbenägenhet. En anmälningsbenägenhet som jag tror är en följd av att samhället ställt sig alltmer avståndstagande till barnmisshandel. I förarbetena till bestämmelsen i nuvarande FB 6:1 ansågs ett förbud mot aga

kunna stärka den allmänna opinionen mot handgripliga tillrättavisningar av barn. Sannolikt har detta förbud mycket riktigt haft betydelse för föräldrars våld mot barn i uppfostrande eller bestraffande syfte under de senaste decennierna. Som BRÅ påpekar visar det faktum att inställningen till aga successivt förändrats i det svenska samhället att det går att förändra människors attityder i positiv riktning. Man kan dock fråga sig om det endast är lagstiftarens åtgärder och domstolarnas praxis som har föranlett de nya attityderna hos befolkningen. Troligen har även ändrade samhälleliga värderingar i sin tur framkallat en förändrad lagstiftning och domstolspraxis. Det tycks alltså handla om en ömsesidig påverkan mellan de rättsskapande institutionerna å ena sidan och allmänhetens inställning å andra sidan.

Eftersom aga, i större utsträckning än det grövre våldet, kan ses som en attitydfråga kan man anta att det främst är det lindriga våldet som reducerats i och med förbudet mot aga. Då gränsen mellan aga och grövre våld ofta är flytande är det emellertid inte orimligt att något som startar som aga trappas upp till allvarlig misshandel. Agandeförbudet bör därför ha haft inverkan även på det grövre våldet och mycket riktigt tyder BRÅ:s kartläggning på att även denna typ av våld har minskat i omfattning. Lyckligtvis har även fallen av dödligt våld mot barn sjunkit under det gångna seklet, även om i genomsnitt cirka sju barn per år fortfarande faller offer för sådant våld. En skillnad mellan ”vanlig” barnmisshandel och dödlig sådan tycks vara att vad gäller den icke dödliga misshandeln är det främst äldre barn som blir utsatta. Det dödliga våldet drabbar istället i första hand de mycket små barnen, den enskilt största ålderskategorin av barn som dödas är under ett år. Som Hindeberg skriver löper barn under ett år störst risk att bli dödade, bland annat på grund av att det är extremt skyddslösa och sköra. Liksom Rying tror jag att den minskade toleransen av våld mot barn, på samma sätt som beträffande annan barnmisshandel, är en viktig faktor som gjort att det dödliga våldet mot barn har minskat.

Jag håller med BRÅ om att det är viktigt att barnmisshandel även i fortsättningen får hög uppmärksamhet och att fler personer påminns om att det är ett allvarligt brott att slå sina barn. Om den minskade toleransen mot barnmisshandel framhävdes ännu tydligare skulle det kunna medföra att anmälningsbenägenheten ökar ytterligare och att våldet fortsätter att minska i omfattning. Ett sätt för samhället att ge uttryck för det förkastliga i att misshandla ett barn är att de straff som utdöms för sådana brott är förhållandevis stränga. Jag menar därför att det i många fall är viktigt att domstolarna ser mycket allvarligt på våldet mot barn och att denna syn också får genomslag i straffmätningen. Samtidigt kan man inte bortse från att de bakomliggande faktorerna till sådant våld kan vara många. Som framgått är det inte ovanligt att det allvarligare våldet mot barn utövas av en psykiskt sjuk förälder. Att avhålla en person som är svårt psykiskt sjuk från att skada sig själv och sina närstående är knappast en uppgift där straffrättsliga åtgärder lämpar sig särskilt väl. I sådana fall torde dessutom gärningsmannen många gånger överlämnas till rättspsykiatrisk vård, vilket innebär att någon egentlig straffmätning aldrig kommer till stånd. När orsakerna till våldet istället bottnar i samhälleliga och kulturella faktorer är

de straff som döms ut av större betydelse. Att straffen då skärps påtagligt kan innebära att samhället på ett ännu tydligare sätt visar sitt avståndstagande till denna typ av våld.

5.2 Kommentarer angående den rättsliga regleringen

Att det vid straffmätningen ska betraktas som en försvårande omständighet att ett våldsbrott har riktats mot ett barn kan i vår tid tyckas självklart. Synen på våld mot barn har dock som framgått inte alltid varit densamma. För inte många decennier sedan hade föräldrar en rättighet att aga sina barn och om denna aganderätt ledde till allvarlig misshandel blev straffen ändå mycket lindriga. Det tycks alltså, i motsats till vad som gäller idag, ha varit allvarligare att misshandla en vuxen än ett barn. Som nämnts ovan påpekades i förarbetena till straffmättningsbestämmelserna att det är viktigt att försvårande omständigheter faktiskt återspeglas i straffmätningen. Frågan är då hur stort genomslag förändrad lagreglering och samhällssyn har fått, samt bör få, när straffvärdet för ett våldsbrott riktat mot ett barn ska bestämmas.

5.2.1 Straffvärde

Enligt min mening är det uppenbart att risken för svåra eller till och med livshotande skador är särskilt stora när barn utsätts för våld. Små barn är för det första mer fysiskt sårbara än vuxna. Ett litet barn kan dessutom, på grund av sina svårigheter att uttrycka sig, många gånger inte förklara vad som har hänt och på vilket sätt det har ont. Det är därför antagligen svårt att upptäcka att ett barn är allvarligt skadat. Jag tänker då särskilt på neurologiska skador och bukskador som, vilket framgått ovan, inte går att observera utanpå barnet. Vad gäller den sistnämnda skadetypen måste man dessutom tänka på att ett barns inre organ ligger mycket ytligt, vilket ökar risken för allvarliga skador vid våld just mot buken. Detta faktum skulle kunna förklara varför barnens skador i rättsfallen NJA 2000 s. 612 och NJA 2003 s. 174 blev så allvarliga. Den *fara* som det innebär att utöva våld mot ett barn bör man därför enligt min åsikt kunna ta hänsyn till inom ramen för bedömningen enligt BrB 29:1 andra stycket och detta oavsett om våldet i det enskilda fallet resulterat i allvarliga skador eller inte. Redan av denna anledning anser jag att det konkreta straffvärdet vid våldsbrott riktade mot barn bör bli högre än det lägsta straff som anges i den aktuella straffskalan. Som framgått är det dock ovanligt att omständigheter hänförliga till straffvärdet enligt BrB 29:1 uttryckligen återopas av domstolen. Av större vikt tycks de omständigheter som anges i BrB 29:2 kunna vara. Dessa ska därför diskuteras något nedan.

Av straffskärpningsgrunderna i BrB 29:2 är det vissa som tycks få särskilt stor betydelse i fall som rör våld mot barn. En av dessa är den andra punkten som används när den tilltalade visat *särskilt hänsynslöshet*. Denna punkt

åberopades i 29 av de 462 fall rörande grov misshandel som Åklagarmyndigheten undersökte. För att bestämmelsen ska bli tillämplig krävs visserligen något extra utöver den hänsynslöshet som normalt ingår i att begå ett brott. Jag menar dock att grovt våld mot små barn många gånger bör anses ha innefattat just ett sådant extra mått av hänsynslöshet som bör beaktas som något utöver det vanliga. I avsnitt 5.3.3. ifrågasätter jag därför, även om jag är medveten om att punkterna BrB i 29:2 enligt förarbetena bör tillämpas med försiktighet, HD:s val att inte beakta den särskilda hänsynslösheten vid straffmätningen i fallet NJA 2000 s. 612. Framför allt är jag kritisk till att domstolen inte gav någon motivering till varför denna straffskärpningsgrund inte användes. En annan viktig omständighet att beakta i mål rörande våld mot barn är den som anges i den tredje punkten i BrB 29:2 och som används då den tilltalade *utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig*. En punkt som enligt förarbetena bland annat tar sikte på brott som förövats mot barn. Då denna omständighet bör tillmätas betydande vikt, inte mist då ett barn utsatts för övergrepp, bör domstolen enligt min mening kunna använda den för att mäta ut straff som ligger förhållandevis långt ovanför minimistraftet. En annan straffskärpningsgrund som i detta arbete behandlats och som kan få betydelse då ett barn utsatts för våldsbrott återfinns i BrB 29:2 fjärde punkten. Denna bestämmelse används när den tilltalade *grovt utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende*. Som framgått utgör våld inom familjen en mycket stor del av det våld som riktas mot barn och i ett flertal fall är gärningsmannen barnets styvförälder. Även om det inte särskilt nämns i förarbetena tycks denna punkt kunna användas just då en styvförälder eller någon annan vuxen brukar våld mot ett barn som den har anförtrotts ansvaret för. Som tidigare nämnts ansåg HD i NJA 2000 s. 612 att det var av viss självständig betydelse att ett brott mot ett barn framstod som ett missbruk av det särskilda förtroende som barnets mor visat genom att anförtro barnet i den tilltalades vård.

Den straffskärpningsgrund som numera torde få allra störst betydelse då någon har utövat våld mot ett barn är den åttonde punkten. Domstolen kan genom denna ta hänsyn till att brottet varit ägnat att *skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person*. Eftersom det i majoriteten av barnmisshandelsfallen är barnets förälder eller någon annan närstående som är förövare bör denna åttonde punkt kunna tillämpas i mycket stor utsträckning. Som jag har tolkat uttalanden i förarbetena bör domstolen exempelvis kunna använda *både* den tredje och den åttonde punkten i de fall då gärningsmannen inte bara utnyttjat ett barns skyddslösa ställning utan dessutom berövat barnet dess trygghet. Om detta är en korrekt tolkning tycks införandet av den åttonde punkten ha givit barn ett betydligt starkare skydd än tidigare. Inte bara har barnets utsatthet lyfts fram, det har även skapats en möjlighet att i högre utsträckning ta hänsyn till att omständigheterna vid våldsbrott mot barn kan vara "dubbelt försvårande". Min förhoppning är därför att domstolarna i framtiden, genom att ta hänsyn till att flera försvårande omständigheter föreligger, kommer att kunna mäta ut högre straff vid den här sortens brottslighet. Liksom förbudet mot aga

skulle en strängare straffmätning kunna stärka den allmänna opinionen mot barnmisshandel.

5.2.2 Gradindelning

Vid gradindelade brott måste domstolen, innan straffmätning kan ske, avgöra frågan om brottets svårhetsgrad. Som framgått är det vid denna gradindelning främst de objektiva omständigheterna som är av betydelse. Många gånger anges i de enskilda brottsbeskrivningarna särskilt vad domstolen ska beakta vid bedömningen av det ifrågavarande brottets svårhet, ibland framgår detta istället av förarbeten. Ett antal enskilda brottsbestämmelser ska i det följande kommenteras.

När domstolen ska avgöra om ett misshandelsbrott är grovt ska den, som ovan nämnts, särskilt beakta *om gärningen varit livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet*. När ett barn har utsatts för misshandel menar jag att brottet som huvudregel bör rubriceras som grovt, en åsikt som också framförts i förarbetena. Även om gärningen inte orsakat allvarliga skador i det enskilda fallet innefattar nämligen uppsåtligt våld mot ett barn enligt min mening alltid ett stort mått av både *hänsynslöshet och råhet*. Små barn är alltid oerhört skyddslösa och utlämnade, inte bara på grund av deras fysiska skörhet, utan även på grund av deras stora behov av trygghet och tillit till vuxna människor. Detta betyder emellertid inte att jag menar att barnmisshandel bör särregleras på så sätt att barnmisshandel alltid är att bedöma som grov misshandel. En sådan ordning riskerar, vilket kommittén mot barnmisshandel har påpekat, att innebära en felaktig fokusering på just brottet misshandel. Vidare skulle regleringen troligen bli mycket invecklad om lagtexten i allt för många fall pekade ut särskilda brottsoffer. Dessutom skulle det vara orimligt att de fall som idag bedöms som ringa misshandel skulle falla in under en grov misshandelsform. Däremot anser jag att vissa misshandelsgärningar, som om de hade begåtts mot en vuxen hade ansetts som ringa, skulle kunna bedömas som normalgraden av misshandel på grund av att de riktats mot ett barn. Även vid gränsdragningen mellan ringa misshandel och normalfallet av misshandel menar jag alltså att det faktum att brottsoffret är ett barn bör utgöra en försvårande omständighet och att domstolarna bör vara restriktiva med att betrakta misshandel av barn som ringa brott.

Vad gäller brottet vållande till annans död anser jag att domstolen vid gradindelningen bör beakta de höga risker som är förknippade med att utöva våld mot ett barn. I avsnitt 5.2.1. diskuterades barnets fysiska känslighet och oförmåga att uttrycka sig. Dessa faktorer torde innebära att *riskan för att synnerligen allvarlig skada uppkommer* är mycket stor då ett litet barn utsätts för våld, vilket medför att gärningen i flertalet fall bör anses ha innefattat ett *medvetet risktagande av allvarligt slag*. Jag menar således att brottet vållande till annans död i regel bör bedömas som grovt i de fall ett barn har avlidit till följd av en vuxen persons våldsutövande. Denna

uppfattning tycks domstolen dela då vållandebrotten i samtliga rättsfall som undersökts inom ramen för detta arbete rubricerades som grova. I Mål B 317-04 från Svea Hovrätt påtalades dessutom uttryckligen att vållandebrottet bedömdes som grovt på grund av att det haft sitt ursprung i en grov misshandel av ett spädbarn.

I många fall där ett barn har misshandlats till döds bör det, även om det tycks vara svårt att finna exempel på sådana diskussioner i praxis, ligga nära till hands att diskutera om dödandet har skett uppsåtligt. Om domstolen kommer fram till att det handlat om uppsåtligt dödande anser jag, liksom Träskman, att domstolen i fall där barn har berövats livet bör rubricera brottet som mord och inte som dråp. Ett litet barn torde nämligen normalt befinna sig i ett sådant *hjälplost tillstånd* som enligt förarbetena bör medföra att gärningen rubriceras som mord. Min uppfattning stämmer även överens med de förarbetsuttalanden som anger att ett dödande som riktar sig mot en *nära anhörig* normalt inte bör anses vara mindre grovt.

En av de grupper som, enligt den etologiska avdelningen vid Stockholms universitet, riskerar att döda sina barn är unga ensamma kvinnor med psykiska problem. Det handlar i regel om kvinnor som egentligen inte vill ha barn men som av olika skäl inte har använt sig av möjligheten till att göra abort. Dessa mödrar förnekar ofta graviditeten för sig själva och dödar sedan sitt nyfödda barn i samband med förlossningen. I sådana fall kan det privilegierade brottet barnadråp bli aktuellt. Som framgått menar Danowski och Gerdin att man även vid icke dödlig barnmisshandel bör överväga en privilegiation som motsvarar stadgandet om barnadråp. Barnadråpsbestämmelsen infördes på grund av att det ibland kan finnas i viss mån normala fysiska och psykiska orsaker till att nyblivna mödrar förgriper sig på sina barn. Visserligen skulle det kunna finnas sådana ”normala” orsaker också till att en nyförlöst kvinna brukar icke dödligt våld mot sitt barn. Hennes situation skulle alltså kunna jämföras med den som kvinnan vars barn avlidit befunnit sig i. Enligt min åsikt bör det dock i sådana fall ligga närmare tillhands att låta straffmätning och påföljdsval påverkas av att brotten begåtts under inflytande av psykisk störning. Snarare än att överväga en privilegiation vad gäller våld mot barn i allmänhet menar jag att man bör diskutera ett avskaffande av barnadråpsbestämmelsen. Diskussionen om en sådan lagändring dock ligger utanför ramen för denna uppsats.

5.3 Straffmätning i praktiken – Resultat från rättsfallsstudien

I samtliga rättsfall som undersökts var det barnets förälder eller styvförälder som var gärningsman. De behandlade avgörandena avspeglar alltså inte helt verkligheten då BRÅ uppskattar att omkring 70 procent av den polisanmälda barnmisshandeln utgörs av våld inom familjen. Inte heller vad gäller könsfördelningen bland gärningsmännen är de valda rättsfallen totalt

representativa. I de domar som behandlats var tre av fyra tilltalade män, medan BRÅ beräknar att endast två av tre av förövarna i fall som rör våld mot barn är män. Huruvida utrikesfödda gärningsmän varit överrepresenterade i rättsfallstudien är svårt att uttala sig om då uppgift om den tilltalades ursprung endast angavs i ett fåtal av domarna.

Nedan diskuteras och jämförs de olika rättsfallen. Det som främst analyseras är de omständigheter som domstolen angivit som försvårande vid gradindelning respektive straffmätning samt längden på de straff som mätts ut. I de fall då ett mål avgjorts i flera instanser koncentreras diskussionen till uttalanden och utdömda straff i de högre instanserna. Som tidigare nämnts finns det i bilaga 1 och 2 översiktliga sammanställningar av de avgöranden som undersökts.

5.3.1 Ringa misshandel

Tre mål där den tilltalade dömdes för ringa misshandel har behandlats. Att brotten i dessa fall bedömdes vara ringa tycks bero på att det våld som utövats varit tämligen lindrigt. Detta förklarades av domstolarna med uttryck som att gärningen endast orsakade *smärta och skada av helt lindrig art*, att gärningsmannen *inte synes ha utövat något kraftigare våld* eller att *slagen inte varit hårdare* än att gärningen skulle bedömas som ringa. Även om brotten i dessa rättsfall rubricerades som ringa misshandel antydde på sina håll i domskälen att det faktum att våldet riktats mot barn kunde utgöra en försvårande omständighet.

I det första fallet, NJA 2003 s. 537, uttalade HD att aga numera inte är en tillåten uppfostringsmetod. Det angavs dessutom att *en systematisk användning av aga som uppfostringsmetod får anses vara en klart försvårande omständighet* även om smärtan eller skadan vid varje enskilt fall skulle vara ringa. Att påföljden ändå bestämdes till endast penningböter 1000 kronor tycks ha haft att göra med att gärningsmannens pressade situation å andra sidan ansågs utgöra en förmildrande omständighet. I målet RH 2000:100 anförde tingsrätten att det finns *all anledning att se allvarligt på gärningen med hänsyn till att den riktat sig mot ett litet barn som befunnit sig i den tilltalades vård*. Hovrätten tycks ha instämt i detta resonemang då den fastställde det av tingsrätten utdömda straffet på 80 dagsböter. I mål B 128-05 från Lunds Tingsrätt berördes inte eventuella försvårande omständigheter överhuvudtaget. Det straff som utdömdes var dock detsamma som i det tämligen likartade fallet RH 2000:100. Inte i något av rättsfallen avseende ringa misshandel nämnde domstolen uttryckligen någon av punkterna i BrB 29:2.

Som Sterzel och Borgeke framhåller kan man hos domstolarna skönja en viss förståelse för händelser som inträffar i samband med tillrättaförandet av barn. Exempelvis tog samtliga instanser i NJA 2003 s. 537 hänsyn till att våldet utövats i en ”pressad situation”. Då denna situation främst hade utlösts av att barnet bråkade i skolan ifrågasätter jag rimligheten i att den

skulle räknas den tilltalade tillgodo. Däremot finner jag det tillfredställande att domstolen i åtminstone två av de undersökta fallen särskilt framhöll att våld mot barn inte är accepterat. Att inte fängelse utdömdes i något av de tre rättsfallen står i överensstämmelse med de förarbetsuttalanden som anger att fängelse för ringa brott är avsett att tillämpas endast undantagsvis. Det ligger även i linje med Sterzel och Borgekes uttalande att fängelse som påföljd för ringa misshandel torde vara mycket ovanligt i praxis. Jag har därför inga invändningar mot att bötesstraff utdömdes, även om jag anser att penningbötesstraffet i NJA 2003 s. 537 kunde ha skärpts något.

5.3.2 Misshandel av normalgraden

Vad gäller misshandel av normalgraden har fyra rättsfall undersökts. Om man jämför det våld som utövats i dessa fall med de mål där brotten rubricerats som ringa tycks den största skillnaden vara att våldet i de förstnämnda fallen, förutom smärta och mindre blåmärken, också orsakade offren någon mer påtaglig fysisk skada. I de undersökta avgörandena handlade det om näsblod, sårskada och blåmärken i ansiktet, bulor i huvudet samt blånader på öronen och rodnad i bakhuvudet.

Försvårande omständigheter har i de rättsfall som studerats lyfts fram i något skiftande utsträckning. Frågan huruvida brottet skulle kunna vara att bedöma som ringa berördes inte i RH 1994:118, varför några försvårande omständigheter av betydelse för gradindelningen inte nämndes. Däremot fick det faktum att våldet utövats just mot ett barn betydelse vid straffmätningen, där tingsrätten för det första uttalade att det får anses vara av *stor vikt att barn känner trygghet i sin uppväxtmiljö*. Här framhöll domstolen risken för att ett misshandlat barn får psykiska skador. Dessutom anfördes att det är ett så klandervärt beteende att i en familjekrets utsätta ett *litet barn för en både nedsättande och smärtsam behandling*, att samhällets starka ogillande av det endast kunde komma till uttryck genom ett kortare fängelsestraff.

Brottet som var föremål för bedömning i Mål B187-02 från Lunds Tingsrätt kunde enligt tingsrätten inte anses vara ringa av den anledning att det slag som utdelats varit relativt hårt. Att det skulle kunna vara försvårande att våldet utövats just mot ett barn nämndes dock varken i samband med gradindelningen eller vid bestämmande av straffet. I mål B 521-05 från Lunds Tingsrätt fick däremot det faktum att offret var ett barn betydelse för gradindelningen. Tingsrätten uttalade att då det rört sig om ett upprepat *våld mot en pojke på nio till tio år i det gemensamma hemmet*, kunde brottet inte anses vara av sådan karaktär att det skulle bedömas som ringa. Även i mål B 4759-04 från Lunds Tingsrätt fick målsägandens unga ålder betydelse för gradindelningen. Misshandelsbrotten bedömdes där vara av normalgraden på grund av att den tilltalade *systematiskt använt aga som uppfostringsmetod mot ett litet försvarslöst barn*. Dessutom beaktades att målsäganden behandlats illa under en lång tid i en för honom *känslig ålder*.

Att offren för våldet varit barn beaktades alltså uttryckligen som försvårande i tre av de fyra fall av misshandel av normalgraden som undersökts. I ett av dessa skedde det vid straffmätning och påföljdsval, medan det i de två övriga skedde i samband med gradindelningen. Någon punkt i BrB 29:2 nämndes inte explicit i något av dessa rättsfall. De påföljder som utdömdes i målen var en månads fängelse, villkorlig dom i förening med 40 dagsböter, villkorlig dom i förening med 50 dagsböter samt villkorlig dom i förening med 75 timmars samhällstjänst där alternativstraffet var två månaders fängelse. Det enda rättsfallet där ett fängelsestraff utdömdes var RH 1994:118, alltså det mål där de försvårande omständigheterna uttryckligen berördes i samband med straffmätningen. Det fängelsestraff på två månader som var aktuellt i mål B 4759-04, men som endast angavs som ett alternativstraff till samhällstjänst, var dock det längsta av de två fängelsestraff som förekom. I detta senare rättsfall var målsäganden endast mellan tre och sex år gammal vid gärningstillfällena och våldet hade utövats vid ett flertal tillfällen under en längre tidsperiod. Jag anser att de utdömda straffen var ganska låga, särskilt om man beaktar att straffmaximum för misshandel av normalgraden är två års fängelse. Den övre delen av straffskalan är visserligen inte avsedd att användas vid mer ordinär brottslighet och som framgått ovan visade även Åklagarmyndighetens kartläggning att de flesta av straffen för våldsbrott i praktiken ligger i den nedersta fjärdedelen av straffskalan. Vid misshandel av normalgraden sträcker sig dock den nedersta fjärdedelen upp till sex månaders fängelse. Jag anser därför att det hade funnits utrymme för domstolarna att i samtliga rättsfall som behandlats i detta avsnitt straffmäta något högre upp i straffskalan. Emellertid kan det antas att rätten, förutom i RH 1994:118, ansett att de försvårande omständigheterna redan hade beaktats vid bedömandet av att misshandeln inte skulle anses vara ringa och att det därför saknades anledning att ytterligare beakta dessa.

5.3.3 Grov misshandel

Tre fall av grov misshandel mot barn har behandlats. I jämförelse med de fall där gärningsmannen dömdes för misshandel av normalgraden var det våld som utövades betydligt kraftigare, och skadorna till följd av detta avsevärt allvarligare, i de grova misshandelsfallen. Dessutom var offren för det grova våldet yngre, ett av barnen var fyra år och de övriga spädbarn. Det är därför inte konstigt att de straff som utdömdes för den grova misshandeln var väsentligt strängare än för normalfallen. Det är också naturligt att försvårande omständigheter lyftes fram i högre utsträckning i de grova fallen. Frågan är då hur dessa omständigheter omtalades i domskälen och på vilket sätt de påverkade respektive brotts straffvärde.

I NJA 2000 s. 612 anförde HD att det var uppenbart att uppsåtligt våld av aktuellt slag var att bedöma som grov misshandel, detta oavsett om kriterierna i BrB 3:6 andra stycket var uppfyllda. Att brottet riktats mot ett litet barn beaktades dock inte endast vid gradindelningen utan även som en försvårande omständighet vid straffmätningen. HD hänvisade här till offrets

skyddslösa ställning och särskilda svårigheter att värja sig samt till att brottet framstätt som ett *missbruk av ett särskilt förtroende*. HD ansåg alltså BrB 29:2 tredje och fjärde punkten vara tillämpliga, även om detta inte påtalades uttryckligen. Det utdömda straffet på tre års fängelse ligger klart över straffminimum för grov misshandel och även en liten bit ovanför den nedersta fjärdedelen av straffskalan. Frågan är dock om det inte hade funnits utrymme för en ännu strängare bedömning. Sterzel och Borgeke menar visserligen att fängelsestraff på över tre eller fyra år för grov misshandel torde förutsätta gärningar av extrem svårhet som får bedömas inträffa mycket sällan. Jag anser emellertid att livsfarligt våld mot ett försvarslöst litet barn så gott som alltid bör bedömas som en gärning av extrem svårhet. Vidare gav HD ingen motivering till varför den tilltalade *inte* ansågs ha visat sådan *särskild hänsynslöshet* som ska beaktas vid straffmätningen. För att den andra punkten i BrB 29:2 ska bli tillämplig krävs förvisso, som tidigare framgått, något extra utöver den hänsynslöshet som normalt ingår i att begå ett brott och som har beaktats i rekvisiten för brottet. Att uppsåtligen skada en fyraårig flicka som endast väger tolv kilo så allvarligt att hennes tolvfingertarm helt slits av och det uppkommer blödningar i ett flertal inre organ förefaller dock vara en oerhört hänsynslös gärning. Enligt min mening borde domstolen därför, även om punkterna BrB i 29:2 enligt förarbetena bör tillämpas med försiktighet, ha diskuterat om inte också den särskilda hänsynslösheten kunnat inverka på straffvärdet. HD kunde i vart fall förklarat varför så *inte* skulle ske.

I RH 1993:101 bedömdes misshandeln som grov på grund av att den skett vid *flera tillfällen* mot ett *mycket litet barn* samt att den orsakade *livshotande skador*. Hovrätten betecknade misshandeln som *kvalificerat rå och hänsynslös*. Vad gäller straffmätningen ansåg domstolen att de försvårande omständigheterna långtifrån beaktats i tillräcklig grad enbart genom brottsrubriceringen och att särskild vikt skulle fästas vid att misshandeln hade riktats mot ett *litet och för tidigt fött barn, med utomordentligt allvarliga skador som följd* samt att den upprepats vid *flera tillfällen*. Jag anser att det är värdefullt att domstolen i detta fall utnyttjat en större del av straffskalan än vad som har skett i flertalet andra liknande fall. Enligt min mening ter sig det sexåriga fängelsestraffet, som alltså är dubbelt så långt som det straff som sedan utdömdes i NJA 2000 s. 612, rimligt med hänsyn till den aktuella brottsligheten och de försvårande omständigheter som förelåg. Jag finner det även tillfredställande att hovrätten uttryckligen angivit att dessa omständigheter inte beaktats i tillräcklig grad enbart genom att brottet rubricerades som grovt.

I mål B 8996-06 från Malmö Tingsrätt bedömdes misshandelsbrotten som grova då de *förövats mot ett spädbarn, då skadorna varit omfattande och livsfarliga*, då den tilltalade visat *särskild hänsynslöshet och råhet* samt då han *utnyttjat barnets skyddslösa ställning och särskilda svårigheter att värja sig*. Här tillämpades alltså den andra och tredje punkten i BrB 29:2 redan vid gradindelningen, samtidigt som man hänvisade till de omständigheter som anges i BrB 3:6. Det kan dock antas att omständigheterna i BrB 29:2 även beaktades vid utmätningen av straffet då

detta bestämdes till två års fängelse. Enligt min åsikt hade domstolen kunnat bedöma misshandeln som grov redan av de skäl som anges i BrB 3:6. Övriga försvårande omständigheter hade sedan kunnat användas för att ytterligare skärpa straffet inom den för grov misshandel föreskrivna straffskalan. Om man jämför det aktuella straffet med det enligt min mening väl avvägda straffet på sex års fängelse i RH 1993:101 framstår straffet i 2007 års fall som förhållandevis lågt med tanke på det våld som utövats och de skador som orsakats. Jag menar alltså att domstolen mycket väl hade kunnat straffmäta en bit högre upp i straffskalan.

5.3.4 Grov misshandel och vållande till annans död

Fyra rättsfall har undersökts där den tilltalade dömts för grov misshandel i förening med vållande till annans död. I samtliga fall bedömdes även vållandebrottet som grovt. Två av målen avgjordes av HD och de andra två av hovrätt. I det första fallet dömdes gärningsmannen dels för grov misshandel av en ettåring, dels vållande till annans död avseende ett spädbarn. Beträffande det senare barnet dömdes han alltså inte för något uppsåtligt brott. I de tre övriga målen ansågs dock även rekvisiten för grov misshandel vara uppfyllda vad gäller det barn som dödats. De barn som avlidit var i tre av fallen spädbarn och i ett av dem tre år gammalt.

Det straff som utdömdes i NJA 1992 s. 85 på ett år och sex månaders fängelse ligger tämligen nära straffminimum för den samlade brottslighet som var aktuell. Beträffande misshandeln av den ett och ett halvt år gamla pojken ansåg HD, till skillnad från underrätterna, att misshandeln vittnat om sådan *särskild hänsynslöshet* att den var att bedöma som grov. Längre än så gick man dock inte. HD nämnde visserligen att våldet riktats mot ett *litet barn som varit helt skyddslöst*, men betonade inte att denna omständighet skulle beaktas särskilt vid straffmätningen. Någon hänvisning till BrB 29 kap förekom inte. Vad gäller den nästan nyfödda flickan, som avled på grund av att hon blivit skakad, diskuterade inte HD den särskilda hänsynslöshet som enligt min mening är förenad med att skaka ett spädbarn så kraftigt att det avlider av sina skador. Inte heller flickans skyddslösa ställning framhölls, utan HD uttalade endast att gärningsmannens handlande varit så oförsvarligt att hans vållande till barnets död bör bedömas som grovt. Det utdömda straffet är enligt min åsikt mycket lågt och detta är det enda av de undersökta avgörandena, avseende grov misshandel eller grov misshandel i förening med vållande till annans död, där ett straff på under två års fängelse utmättes.

I NJA 2003 s. 174 rubricerades brotten som grova på grund av att misshandeln ansågs ha präglats av *synnerlig hänsynslöshet och råhet*. HD anförde sedan att det måste ha stått klart för gärningsmannen att våld i den omfattning som var aktuellt skulle kunna medföra *synnerligen allvarliga skador* och att detta är något som är starkt försvårande vid bedömningen av straffvärdet. Dessutom ansågs det som särskilt försvårande att våldet riktat sig mot ett *litet och skyddslöst barn* och att det utövats i hemmet av en av de

personer som skulle stå för barnets trygghet. Här hänvisades uttryckligen till BrB 29:2 tredje punkten. Som ovan nämnts uttalade HD i detta avgörande att NJA 2000 s. 612 hade inneburit att domstolen anlagt en strängare syn på påföljd för misshandelsbrott riktade mot små barn. Om man jämför straffet i 2000 års fall med NJA 1992 s. 85 är det uppenbart att HD:s synsätt har blivit strängare. Det verkar dock som att hovrätten i sådana mål mätte ut straff högre upp i straffskalan redan år 1993. Det straff som utdömdes för grov misshandel i RH 1993:101 var inte bara avsevärt strängare än i 1992 års fall, det var dessutom dubbelt så långt som straffet i NJA 2000 s. 612. I 1993 års fall var barnet visserligen yngre än i avgörandet från 2000 och våldet hade utövats vid fler tillfällen, men i båda dessa fall handlade det om barn som genom grov misshandel erhållit livshotande skador. Inte ens det femåriga fängelsestraff som utdömdes i NJA 2003 s. 174 var lika strängt som det straff som hovrätten bestämde i RH 1993:101. Detta trots att barnet i 1993 års fall lyckligtvis inte avlidit av sina skador.

I Mål B 317-04 från Svea Hovrätt beaktades vid gradindelningen att misshandeln hade riktat sig mot *två spädbarn som varit helt skyddslösa och som varit under den tilltalades vårdnad* samt att den tilltalade visat *särskild hänsynslöshet*. Både den särskilda hänsynslöshet som nämns i BrB 3:6 och den skyddslösa ställningen som anges i BrB 29:2 tredje punkten tycks alltså ha inverkat på gradindelningen. Även vållandebrottet bedömdes som grovt av den anledning att det haft sitt ursprung i en grov misshandel av ett spädbarn. Denna bedömning stämmer väl överens med de förarbetsuttalanden som anger att brottet vållande till annans död normalt bör anses vara grovt då gärningsmannen utövat dödligt våld mot en annan person. Dessutom torde, som ovan nämnts, *risken för att synnerligen allvarlig skada uppkommer* vara särskilt stort när det gäller våld mot spädbarn, vilket innebär att sådana gärningar enligt min mening regelmässigt bör anses ha innefattat ett *medvetet risktagande av allvarligt slag*. Vid straffmätningen lyftes inga ytterligare försvårande omständigheter fram i detta rättsfall. Det sammanlagda straffvärdet bedömdes dock av hovrätten vara fängelse i tre år och åtta månader. Detta innebär att de försvårande omständigheterna, exempelvis målsägandens skyddslösa ställning, uppenbarligen inte endast beaktades vid gradindelningen. Jag finner det dock vara en brist att domstolen inte på ett tydligare sätt angivit vilka faktorer som påverkade dess bedömning av straffvärdet. Vidare anser jag att det utdömda straffet hade kunnat ligga något högre upp i straffskalan.

I mål B 1402-05 som avgjordes av Hovrätten för västra Sverige rubricerades misshandeln som grov på grund av att gärningen varit *livsfarlig* samt att den tilltalade visat *särskild hänsynslöshet och råhet*. Hovrätten tillmätte alltså två omständigheter i BrB 3:6 betydelse vid gradindelningen. Vållandebrottet ansågs vara grovt av den anledning att gärningen innefattat ett *medvetet risktagande av allvarligt slag*, samt då det utövats mot ett *spädbarn i en särskild skyddslös ställning*. Trots att straffet bestämdes till fem års fängelse angavs, på samma sätt som i Mål B 317-04 från Svea Hovrätt, inte några försvårande omständigheter som särskilt skulle beaktas vid bedömningen av

straffvärdet. Istället hänvisade hovrätten till NJA 2003 s. 174 och menade att det inte fanns skäl att frångå den där gjorda straffmätningen.

5.3.5 Grov fridskränkning

Vad gäller brottskonstruktionen grov fridskränkning har tre hovrättsavgöranden behandlats. I två av dessa handlade det om gifta par där båda makarna ansågs ha gjort sig skyldiga till brott. Någon bedömning av brottets grovhet görs som bekant inte vad gäller fridskränkingsbrottet då detta alltid benämns just *grov* fridskränkning. Däremot är det intressant att undersöka var på straffskalan de utdömda straffen ligger samt om och i så fall hur domstolen har hänvisat till föreliggande försvärande omständigheter.

I det första fallet, RH 2004:76, förde varken tingsrätt eller hovrätt någon diskussion i straffmättningsfrågan och några försvärande omständigheter påtalades överhuvudtaget inte. Även om målet främst rörde frågan om medgärningsmannaskap anser jag att domstolen hade kunna ge åtminstone någon förklaring till att just ett ettårigt fängelsestraff valdes. Då straffminimum för grov fridskränkning ligger på sex månaders fängelse har ju domstolen uppenbarligen ansett att någon försvärande omständighet förelåg. Inte heller i mål B 2263-04 från Hovrätten för västra Sverige fördes något resonemang kring vilka försvärande omständigheter som motiverade att straffvärdet sattes något över straffminimum. Återigen anser jag att detta är en brist. Vidare menar jag att straffet på nio månaders fängelse, även om det ligger en liten bit upp på straffskalan, är ganska lågt med tanke på den misshandel som utövats och de andra brott som begåtts mot målsäganden. Straffet kan jämföras med det ettåriga fängelsestraffet i RH 2004:76 där det visserligen var fler barn som utsatts för våld, men där våldet inte förefaller ha varit lika grovt som i 2006 års fall.

I mål B 6209-06 från Svea Hovrätt var det av avgörande vikt för straffnivån huruvida vissa av gärningarna, var och en för sig, var att bedöma som ringa misshandel eller som normalfall av misshandel. Hovrätten ansåg att dessa inte i något fall kunde bedömas som ringa eftersom våldsanvändningen skett *på ett systematiskt sätt mot små barn i deras hemmiljö*. Tingsrätten, som visserligen bedömde vissa av misshandelsbrotten som ringa, uttalade på liknande sätt att offren varit den tilltalades *egna skyddslösa barn*. Detta är alltså det enda av det undersökta fallen rörande grov fridskränkning där försvärande omständigheter överhuvudtaget har påtalats av domstolen. Det är dessutom det fridskränkningsfall där straffet enligt min mening ligger på en tillfredställande nivå då det, trots att våldet inte orsakade barnen mer än smärta, fastställdes till ett års fängelse.

5.3.6 Slutsats

Sammanlagt har 17 rättsfall där barn utsatts för våld undersökts. Att våldet utövats just mot ett barn lyftes av domstolen fram som en försvårande omständighet i 13 av dessa fall. I sju avgöranden gjordes detta endast i samband med gradindelningen, i tre fall endast i anknytning till straffmätningen. I tre av avgörandena skedde det *både* vid gradindelning och vid bestämmande av straffvärdet. Det är alltså i första hand vid gradindelningen som de försvårande omständigheterna beaktas, en slutsats som även dragits i Åklagarmyndighetens undersökning. I åtminstone tre av de fall som undersökts i denna uppsats kan dock antas att det faktum att offret varit ett barn faktiskt påverkade straffvärdet i ganska hög utsträckning även om domstolen inte påtalade detta uttryckligen. Jag syftar då på Mål B 8996-06 från Malmö Tingsrätt, Mål B 317-04, från Svea Hovrätt samt Mål B 1402-05 från Hovrätten för västra Sverige.

Den omständighet som fick betydelse för straffmätningen i de fall som rörde ringa misshandel eller misshandel av normalgraden var genomgående andra än just de som anges i BrB 29:2. Exempelvis uttalades att det finns *all anledning att se allvarligt på gärningen med hänsyn till att den riktat sig mot ett litet barn som befunnit sig i den tilltalades vård*. Sammanfattningsvis har jag beträffande strafftiderna i de ringa misshandelsfallen ingenting att invända annat än att jag finner det anmärkningsvärt att domstolen i NJA 2003 s. 537 dömde ut ett så lindrigt straff som penningböter 1000 kr. Särskilt märkligt är detta då straffet sattes ned bland annat av den anledning att målsäganden hade bråkat i skolan. I fallen rörande misshandel av normalgraden anser jag att fängelse kunde ha dömts ut i fler än ett av de undersökta avgörandena samt att det i samtliga fall hade funnits utrymme för domstolen att straffmäta en bit upp i straffskalan. Vad gäller de grövre misshandelsfallen, samt fall av grov misshandel i förening med vållande till annans död, hänvisades i något större utsträckning till omständigheter i BrB 29:2. Den *skyddslösa ställningen* som anges i tredje punkten åberopades i fem av dessa åtta fall, i ett av dem med en uttrycklig hänvisning till just denna punkt. Emellertid var det endast i tre av avgörandena som skyddslösheten framhölls just i samband med straffmätningen, i de två andra påtalades denna omständighet istället vid gradindelningen. I ett grovt misshandelsfall åberopades den omständighet som anges i BrB 29:2 fjärde punkten, nämligen att brottet framstått som ett *missbruk av ett särskilt förtroende*. I de sju av målen avseende grov misshandel, eller grov misshandel i förening med vållande till annans död, hänvisades till någon av de omständigheter som enligt BrB 3:6 andra stycket särskilt ska beaktas vid bedömningen av huruvida misshandelsbrottet är grovt. I samtliga fall var det *särskild hänsynslöshet eller råhet* som lyftes fram. I två av avgörandena pekade domstolen dessutom på att gärningen varit livsfarlig. I det enda grova misshandelsfall där någon omständighet i BrB 3:6 andra stycket *inte* pekades ut specifikt angavs istället att det var uppenbart att ett uppsåtligt våld av det aktuella

slaget, helt oavsett i vad mån de i BrB 3:6 andra stycket angivna kriterierna kunde anses uppfyllda, var att bedöma som grov misshandel.

Det är vidare intressant att titta på de strafftider som blev aktuella i de undersökta fallen då den tilltalade dömdes för grov misshandel. Som framgått menar jag att det i RH 1993:101 utdömda straffet på sex års fängelse är ett väl avvägt straff och att övriga utdömda straff för grov misshandel är tämligen låga i jämförelse med detta. Också vad gäller grov misshandel i förening med vållande till annans död ligger de straff som dömts ut, åtminstone i NJA 1992 s. 85 och Mål B 317-04 från Svea Hovrätt, enligt min mening i underkant. Särskilt lågt är straffet i 1992 års fall, ett straff som enligt min uppfattning ligger orimligt nära straffminimum. Ett så lindrigt straff hade sannolikt inte utdömts med dagens straffmätningsspraxis. De femåriga fängelsestraff som utmättes i de två övriga fallen avseende grov misshandel i förening med vållande till annans död ligger på en mer tillfredställande nivå, även om inte ens dessa når upp till straffnivån i RH 1993:101. Som diskuterats i avsnitt 5.3.4. är 1993 års fall intressant så tillvida att det till viss del motsäger slutsatsen att de utdömda straffen vid grov misshandel av barn skulle ha blivit strängare under de senaste åren.

Att domstolen i avgörandena avseende grov fridskränkning inte i någon större utsträckning hänvisade till några försvärande omständigheter kan tyckas mindre anmärkningsvärt då någon gradindelning inte sker vad gäller fridskränkingsbrottet. Dessutom har det faktum att brottet riktats mot en familjemedlem troligen till viss del redan beaktats i och med att det för bestämmelsens tillämplighet krävs att de brottsliga gärningarna begåtts mot en närstående eller tidigare närstående person. Jag anser ändå att den omständighet att våldet utövats just mot ett barn hade kunnat framhållas i större omfattning än vad som skett. I de rättsfall Åklagarmyndigheten undersökt avseende grov fridskränkning hade domstolen åberopat omständigheter som anges i BrB 29:2 i drygt en sjättedel av avgörandena. Vidare visade kartläggningen att fängelsestraffen var signifikant längre i de domar där minst en försvärande omständighet enligt BrB 29:2 hade åberopats, särskilt då det handlade om den åttonde punkten. Vad gäller strafftiderna i fridskränkingsfallen förefaller fängelsestraffet på nio månader ganska lågt, medan de ettåriga straffen ligger på en enligt min mening något mer acceptabel nivå. Framst är jag alltså kritisk till att domstolen inte påtalat försvärande omständigheter i önskvärd utsträckning.

Genomgående anser jag att domstolarna skulle kunna vara tydligare med vilka omständigheter som beaktas vid gradindelningen och vilka som sedan får betydelse för straffmätningen inom en given straffskala. Här bör man försöka utgå från att objektiva omständigheter enligt förarbetena framst ska påverka gradindelningen, medan subjektiva omständigheter bör få större betydelse för straffvärdebedömningen. Jag menar också att i de fall då omständigheter i BrB 29:2 påverkar straffvärdet bör domstolen i större utsträckning uttryckligen hänvisa till den aktuella punkten i denna bestämmelse. Sådana hänvisningar kan, särskilt om det handlar om tredje

eller åttonde punkten, få stor principiell betydelse eftersom de ytterligare lyfter fram barnets utsatthet och lagstiftarens fördomande av våld mot barn.

5.4 Avslutande kommentarer

Våld mot små barn är en typ av brottslighet som riktas mot oerhört skyddslösa individer. Det är just denna skyddslöshet och barnets behov av trygghet och tillit till sina närstående som främst gör att ett våldsbrott som riktats mot ett barn enligt min mening normalt ska bedömas som grovt. Det är även dessa faktorer som gör att jag anser att de straff som döms ut i sådana fall i regel ska vara väsentligt högre än det lägsta straff som anges i straffskalan.

Förutom att synen på våld mot barn har förändrats i skärpande riktning sedan början av 1900-talet har alltså domstolarnas inställning blivit strängare. Eftersom det är viktigt att straffmätningen ligger på en nivå som stämmer överens med samhällets värderingar är det angeläget att domstolarnas straffmätningsspraxis även fortsättningsvis följer de förändringar som sker i samhället. Då jag är av den uppfattningen att allmänheten idag ser mycket allvarligt på våld som utövats mot barn anser jag det vara av stor betydelse att domstolen i framtiden fäster ännu större vikt vid att offret för ett våldsbrott är just ett barn. En sådan utveckling synes heller inte orimlig. Särskilt med tanke på att den åttonde punkten i BrB 29:2 nu kan användas är det troligt att domstolarna i fortsättningen utnyttjar de övre delarna av straffskalorna i högre utsträckning än tidigare. Inledningsvis nämndes de brott som flickorna Sofie och Nadine, med 14 års mellanrum, hade utsatts för. Jag frågade mig då hur det kunde komma sig att de straff förövarna ådömdes i så hög utsträckning skilde sig åt samt vilket av straffen som kunde anses vara mest lämpligt. Efter att dessa fall utgjort en del av rättsfallsstudien är min slutsats i denna fråga att det straff som Sofies pappa ådömdes troligen hade blivit betydligt strängare om HD:s bedömning gjorts i enlighet med dagens straffmätningsspraxis. Denna nya praxis, där fängelsestraffen i de flesta fall då ett barn utsatts för grov misshandel tycks ligga ovanför den nedersta fjärdedelen av straffskalan, ligger enligt min mening mer i linje med det moderna samhällets värderingar.

Bilaga 1

Rättsfall	Typ av våld + följd av detta	Målsägandens ålder	Rubricering	Påföljd
NJA 2003 s. 537	Slag på lår och rumpa med tillhygge. Orsakade smärta och mindre blåmärke.	9 år	Ringa misshandel	Penningböter 1000 kronor
RH 2000:100	Grepp om nacken samt slag mot halsen. Orsakade smärta och rodnad.	3 år	Ringa misshandel	80 dagsböter
Mål B 128-05, Lunds Tingsrätt	Slag med öppen hand i ansiktet. Orsakade smärta.	1,5 år	Ringa misshandel	80 dagsböter
RH 1994:118	Slag med öppen hand över näsan. Orsakade smärta och näsblod.	7 år	Misshandel	Fängelse 1 månad
Mål B 187-02, Lunds Tingsrätt	Slag med handen i ansiktet. Orsakade smärta, sårskada och blåmärken.	6 år	Misshandel	Villkorlig dom + 40 dagsböter
Mål B 521-05, Lunds Tingsrätt	Slag med öppen hand i nacken och bakhuvudet. Orsakade smärta och bulor i huvudet.	9-10 år	Misshandel	Villkorlig dom + 50 dagsböter
Mål B 4759-04, Lunds Tingsrätt	Slag med öppen hand i huvudet, sparkar, knuffar, dunkningar av huvudet i golvet m.m. Orsakade blånader på öronen, rodnad i bakhuvudet samt näsblod.	3-6 år	Misshandel	75 timmars samhällstjänst (2 månaders fängelse)
NJA 2000 s. 612	Kraftigt trubbigt våld mot buken. Orsakade livshotande tarmskada.	4 år	Grov misshandel	Fängelse 3 år
RH 1993:101	Klämningar runt bröstkorgen, vikningar av kroppen framåt, hårda slag mot huvudet m.m. Orsakade ryggradsskada, skallfrakturer samt benbrott.	Cirka 4 veckor	Grov misshandel	Fängelse 6 år
Mål B 8996-06, Malmö Tingsrätt	Skakningar eller kraftiga dunkningar av huvudet mot hårt underlag m.m. Orsakade ögonbottenblödningar, blödning i hjärnan m.m.	Cirka 4 månader	Grov misshandel	Fängelse 2 år
NJA 1992 s. 85	Ett flertal slag med tillhygge mot det äldsta barnet. Orsakade underhudsblödningar och överhudsavskrapningar. Skakningar av spädbarnet. Orsakade dödlig hjärnskada.	1,5 år respektive 4 månader	Grov misshandel + vållande till annans död	Fängelse 1 år och 6 månader

NJA 2003 s. 174	Slag eller sparkar på mage	3 år	Grov misshandel +	Fängelse 5
-----------------	----------------------------	------	-------------------	------------

	och bröstorg. Orsakade revbens- och blygdbensfraktur samt dödlig tarmskada.		vållande till annans död	år
Mål B 317-04, Svea Hovrätt	Lyftningar och vändning av båda barn genom att dra i armar eller ben. Orsakade nyckelbens- och lårbensskador. Dessutom skakningar av det ena barnet. Orsakade dödlig hjärnskada.	Cirka 1 månad	Grov misshandel + vållande till annans död	Fängelse 3 år och 8 månader
Mål B 1402-05, Hovrätten för västra Sverige	Skakningar. Orsakade dödlig hjärnskada.	Cirka 6 veckor	Grov misshandel + vållande till annans död	Fängelse 5 år
RH 2004:76	Slag mot huvud och stjärt, dragningar i öronen. Orsakade smärta samt bulor i huvudet. På ett av barnen även slag med tillhygge i ansiktet och på kroppen m.m. Orsakade blåmärken och näsblod.	2-4 år, 5-7 år, 7-9 år samt 10-12 år	Grov fridskränkning	Fängelse 1 år
Mål B 2263-04, Hovrätten för västra Sverige	Slag mot ansikte, huvud och kropp, slag med tillhygge mot ryggslut, dragningar i håret, hållning av huvudet under vatten, duschning i "iskallt" eller "skållhet" vatten m.m. Orsakade smärta och ömhet, mindre blånader samt sår på kroppen.	Cirka 7 år	Grov fridskränkning	Fängelse 9 månader
Mål B 6209-06, Svea Hovrätt	Dragningar i håret, sparkar mot ben, på ett barn även slag med öppen hand i ansiktet samt slag med knuten hand på hjässan, på det andra barnet slag med öppen hand på ryggen och i magen m.m. Orsakade smärta.	3-6 år samt 5-8 år	Grov fridskränkning	Fängelse 1 år

Bilaga 2

Rättsfall	Rubricering	Beaktats vid gradindelning	Beaktats vid straffmätning
NJA 2003 s. 537	Ringa misshandel	Nej	Ja
RH 2000:100	Ringa misshandel	Nej	Ja
Mål B 128-05, Lunds Tingsrätt	Ringa misshandel	Nej	Nej
RH 1994:118	Misshandel	Nej	Ja
Mål B 187-02, Lunds Tingsrätt	Misshandel	Nej	Nej
Mål B 521-05, Lunds Tingsrätt	Misshandel	Ja	Nej
Mål B 4759-04, Lunds Tingsrätt	Misshandel	Ja	Nej
NJA 2000 s. 612	Grov misshandel	Ja	Ja
RH 1993:101	Grov misshandel	Ja	Ja
Mål B 8996-06, Malmö Tingsrätt	Grov misshandel	Ja	Nej (Dock betydelse för straffvärdet)
NJA 1992 s. 85	Grov misshandel + vållande till annans död	Ja	Nej
NJA 2003 s. 174	Grov misshandel + vållande till annans död	Ja	Ja
Mål B 317-04, Svea Hovrätt	Grov misshandel + vållande till annans död	Ja	Nej (Dock betydelse för straffvärdet)
Mål B 1402-05, Hovrätten för västra Sverige	Grov misshandel + vållande till annans död	Ja	Nej (Dock betydelse för straffvärdet)
RH 2004:76	Grov fridskränkning	Nej	Nej
Mål B 2263-04, Hovrätten för västra Sverige	Grov fridskränkning	Nej	Nej
Mål B 6209-06, Svea Hovrätt	Grov fridskränkning	Ja	Nej

Litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

- BRÅ 2000:15 *En kartläggning av polisanmäld misshandel av små barn.*
- BRÅ 2004: 3 *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003.*
- BRÅ 2006 *Anmälda brott, Slutlig statistik för 2006.*
- SOU 1953:14 *Förslag till Brottsbalk.*
- SOU 1990:92 *Våld och brottsoffer, Slutbetänkande av våldskommissionen.*
- SOU 2001:18 *Barn och misshandel - en rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet. Delbetänkande från Kommittén mot barnmisshandel.*
- SOU 2001:72 *Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande från Kommittén mot barnmisshandel.*
- Prop. 1978/79:67 *Om förbud mot aga.*
- Prop. 1987/88:14 *Grov misshandel och grov stöld.*
- Prop. 1987/88:120 *Om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdsval).*
- Prop 1993/94:44 *Grovt rattfylleri m.m.*
- Prop 1992/93:141 *Om ändring i brottsbalken mm.*
- Prop 1997/98:55 *Kvinnofrid.*
- Prop 2000/01:85 *Förberedelse till brott m.m.*

Prop 2002/03:53	<i>Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.</i>
Prop 2006/07:108	<i>Utredningar avseende barn som har avlidit i anledning av brott m.m.</i>
Socialstyrelsen	<i>Statistik över avsiktligt våld mot barn, Skrivelse, 2004.</i>
Åklagarmyndigheten	<i>Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, En rapport från Åklagarmyndigheten 2007.</i>

Litteratur

Monografier

Hindberg Barbro	<i>Barnmisshandel, 1:a uppl, Stockholm: Rädda barnen 1997.</i>
Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole, Wennber Suzanne	<i>Brottsbalken: en kommentar, Del 1, Studentutgåva, upplaga 5:1, Lund, Stockholm och Uppsala 2005.</i>
Jareborg Nils	<i>Allmän kriminalrätt, Uppsala 2001.</i>
Kempe Henry, Kempe Ruth	<i>Barnmisshandel: hur den ser ut och hur den kan förutsägas, förhindras och behandlas, 1:a uppl, Stockholm 1979.</i>
Lagerberg Dagmar	<i>Du skall icke slå: om fysisk och psykisk misshandel av barn, Helsingborg 1982</i>
Rädda Barnen	<i>Detta borde alla veta om barnmisshandel, Stockholm 2006.</i>
Seidel Jan	<i>Övergrepp mot barn, Lund 1991.</i>
Sterzel Georg, Borgeke Martin	<i>Studier rörande påföljdspraxis med mera, 3:e uppl, Stockholm 2005.</i>

Artiklar

Danowsky Peter,
Gerdin Bengt

*Barnmisshandel och påföljd –
diskussion utifrån en hovrättsdom,*
I: SvJT 1980, häfte 5, s. 391-395.

Rying Mikael

*Dödligt våld mot barn – mindre nu
än förr,* I: Vålfärd nr 4, 2003, s. 18-
19.

Temrin Hans,
sina föräldrar,
Nordlund Petra

Barn som dödas av

I: Apropå 2/2003, Tidskrift från
BRÅ.

Träskman Per Ole

*Normalfall eller dödande med
förmildrande särdrag
- gränsen mellan mord och dråp,*
I: Juridisk Tidskrift 1995/96 s.
434 ff.

Träskman Per Ole

*Våld och kvinnor. Reflektioner
kring straffmätning och straffnivå,*
I: Våkivalta s. 587 ff, Helsingfors
2006.

Wennberg Suzanne

*Grunden för bedömningen av
försvårande respektive
förmildrande omständigheter vid
straffmätningen,* I: Tidsskrift för
Rettsvittenskap, s. 733-827, Oslo
1990.

Internet

Expressen

<http://www.expressen.se/1.271026>,
Publicerat 051103, Hämtat 070610.

GT

[http://www.gt.se/nyheter/1.165723/
skakad-till-dods](http://www.gt.se/nyheter/1.165723/skakad-till-dods), Publicerat
050113, Hämtat 070610.

Rättsfallsförteckning

NJA 1918 s. 159

NJA 1992 s. 85

NJA 2000 s. 612

NJA 2003 s. 174

NJA 2003 s. 537

RH 1993:101

RH 1994:118

RH 2000:100

RH 2004:76

Mål B 317-04, Svea Hovrätt 2004-12-15

Mål B 6209-06, Svea Hovrätt 2007-04-02

Mål B 1402-05, Hovrätten för västra Sverige 2005-11-03

Mål B 2263-04, Hovrätten för västra Sverige 2006-01-25

Mål B 187-02, Lunds Tingsrätt 2003-03-10

Mål B 521-05, Lunds Tingsrätt 2005-06-15

Mål B 4759-04, Lunds Tingsrätt 2005-08-30

Mål B 128-05, Lunds Tingsrätt 2005-10-05

Mål B 8996-06, Malmö Tingsrätt 2007-02-28